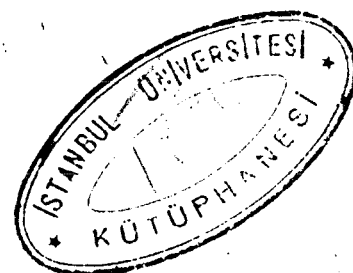

149863

OSMANLI PRENSESLERİ

A - G

3718 Adnan Giz

M. Ögür

C. Kızı

Adnan

TEZ HAKKINDA

1947 yılı başında, muhterem hocam, Ord.Prof. Hamid Ongunsu'dan aldığım "Osmanlı Hanedanına mensup kadınların hal tercümeleri" mevzuundaki mezuniyet tezini, üçbuçuk senelik devamlı bir çalışmadan sonra (A) dan (G) harfine kadar takdim ediyorum.

Mevzu çok geniş, mesaim daima meçhulâta miteveccih ve yeni buluşlara açık olduğu için, tahsil müddetimin hitamından sonra iki yıl daha çalışmak mecburiyetinde kaldığım gibi, "Osmanlı Prensesleri" adı altında neşrini düşündüğüm bu tezin ikmali için, en aşağı üç, dört yıl daha çalışmak gerekmektedir.

Osmanlı müellifleri, tarih bilgisi içinde Teracim-i Ahvale epey alâka gösterdikleri halde, yaşanan hayatın ve sosyal telakkilerin tesiriyle eserlerinde kadınlara mümkün olduğu kadar az yervermişlerdir.

Ancaak, Kössem ve Turhan Valdeler gibi siyasi hayatta birinci derecede fi'li roloynamış kadınların hayatları hakkında mahdud malûmat verilmiş ve bir kısım valde sultanlarla, padişah kızlarının isim ve hüviyetleri de evlâtlarının veya kocalarının tesiriyle tarihlerimizde yer almıştır. Bu suretle Osman Oğulları ailesine mensup kadınların büyük bir kısmının isim ve hüviyetleri ya tamamen yok olmuş veya asırlardanberi evrak mahzenlerinde tetkik erbabının alâkasını bekleyen milyonlarca vesika arasında mahfî kalmıştır.

Bu mesai neticesinde vardığım umumî kanaate göre; saltanatın lağvından İkinci Mustafa'ya kadar doğmuş ve yaşamış Osmanlı Prenseslerinin isim ve hüviyetlerinin umumiyetle tesbiti mümkün olduğu gibi, ben de pek az noksan ve hata ile bu neticeyi elde etmiş bulunuyorum. İkinci Mustafa'dan Kanunî Sultan Süleyman'a kadar uzayan devir içindeki isimlerin bugün için ancaak yüzde yetmiş kadarını tesbit mümkün olmuştur. Kanunîden İmparatorluğun kuruluşuna kadar giden devirde ise muvaffakiyet yüzde elliden aşağı düşmektedir. Bu arada Yavuz Sultan Selim'in, İkinci Beyazid'in kızlarıyla damatlarını tesbitde bugün büyük müşkülâtla karşılaştığımız gibi, İkinci Murad ve Çelebi Mehmed gibi ilk padişahlara mensup kadınların isim ve hüviyetleri, tarihin alaca karanlığı içinde kalmıştır

Çalışmada şu yolu takib ettim:

I - Matbu veya yazma meşhur Osmanlı Tarihlerini -eski asârda indeks usulü olmadığından- teker,teker sahife açmak suretiyle taradım. Maruf yabancı tarihlerden de mümkün mertebe istifade ettim.

II - Sicilli Osmani, Hadikat ul-cevami, İstanbul Çeşmeleri, İstanbul Sebilleri gibi Ansiklopedik asardan başka elime geçen tarihle ilgili her kitapdan da istifadeye çalıştım.

III - En büyük istifadeyi, Başbakanlık Arşivindeki kıymetli defter ve vesikalardan temin ettim. Bu sayede hiç bir eserde adı geçmeyen bir çok sultanların isim ve hüviyetlerini bulduğum gibi, tarihlerimizde mevcut bazı hataları tashihe muvaffak oldum.

IV - Hurufu hecaya göre tertib ettiğim tezimin yazılmasında, İslâm Ansiklopedisinin tahrir şeklini takib ettim ve her maddenin altına vësika ve eser olarak me hazlarını sıraladım.

Kusurlarımın, mevzuun genişliğine ve kudretimın kifayetsizliğine bağışlanmasını dilerken, bu cazib mevzu ile bana büyük bir çalışma aşkı veren daima hayırhah ve müşevvik hocam sayın Hamid Ongunsu'ya ve her zaman yardımcı teşviklerini gördüğüm diğer kıymetli hocalarıma candan teşekkür ederim.

Kadıköy, 27.Mayıs.1950

3718 Adnan Giz

ÂDİLE SULTAN

(1826 - 1898) İkinci Mahmud'un kızıdır. 18.5.1826 tarihinde doğdu. Annesi Zernigâr kadını küçük yaşta kaybetmiş olduğundan, Nevfeda kadın tarafından büyütüldü.

1845 de, Tophane mişiri olan ve bilâhare altı defa Kaptanpaşalıkda bir defa da Sedarette bulunan Mehmet Ali Paşa ile evlendirildi. Bir hafta süren düğün töreni Haydarpasa gayirinde yapılmış ve bu şenlikler arasında Baloncu Komanski'nin uçurduğu balon İstanbul'da yeni bir hadise olarak kaydolunmuştur

Düğününü müteakip Âdile Sultanın ikâmetine, Fındıklıdaki Neşatâbat sarayı (yanan Güzel San'atlar Akademisi) tahsis edildi. Ayrıca bugün Pravantoryom olarak kullanılan Valdebağı Kasrı ile Cağaloğlunda bir konağı, Silâhtaragada saray ve çiftliği vardır.

Mehmet Ali Paşa'dan Hayriye Hanım Sultan adında bir kızı olmuş ve genç yaşında ölmüştür.

Kocasını kaybettikten sonra yazdığı mersiyelerde, samimi bir zevce lisanıyla onu büyük bir kıymet olarak göstermeye çalışır.

Devletu dine sadakatle ederdi hizmet;
Emri Peygamberi icraya kıları gayret,
Bir özü doğru, sözü doğru, muhibbu Devlet,
Öyle bir yar için Âdile ağlar elbet.

Dini ve tasavvufi şiirlerle hemen hepsi kendinden evvel ölen kardeşlerine, yakın akrabalarına söylediği mersiyelerden mürekkep ve mürettep divanı basılmıştır. (Üniversite K. Yazma Kitaplar No:4358)

İkinci Mahmud'un en uzun ömürlü çocuğu olarak Sultan Mecit, Aziz ve Abdülhamit II devrlerini idrak etmiş ve 1898 de ölürek Eyüpte Bos-tan iskelesinde hususi türbesine gömülmüştür.

Üsküdar'da, Dudullu köyünde (1304) tarihli bir geçme yaptırmış-tır.

Aşağıdaki gazel, hemen en düzgün şiirlerinden biri olarak seçil-miştir:

Tab'ımız hicr ile dembestei efkâr bu şeb
Gül gibi açtı nesimi dile dildâr bu şeb
Badei vuslat ile mestolup canu derun
Bu humarı gamı hep etti şikest yar bu şeb
Sabrı mihnetle vücut varlığını aldirdim
Canı dil mesti murad olmada her bâr bu şeb
Doğdu vuslat güneşi erdi sabahı devlet
Zulmeti hicare hücum eyledi envar bu şeb
Âdile gâh olur vuslat'u gahi firkat
Merhamet babı amandan olur izhâr bu şeb

Bib: Başvekâlet arşivi, M.Cevdet tasnifi (Saray) nr.2019 (tarihsiz); nr.2168,(1261); Cevdet Paşa, Tarih, XII,162; Lütüfî, Tarih, VIII,19,24; Ali Rıza, Onüçüncü Asrı hicride İstanbul hayatı, Peyamı Sabah Gazetesi: 12/5/1337; İbrahim Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, II,336; İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Son Sadrazamlar I, 59, 72, 73 .

ÂDİLE SULTAN

Besinci Murad'ın oğlu Selâhattin ef.nin Tevhide Hanımdan olmuş kızıdır. 8/2/1887 de doğmuş, Hami beyle evlenmiş ve sakit hanedan azası meyanında gitmiştir.

Bib: Nevsali Millî, 1327, 1382 mushaları.

ÂDİLE HANIM SULTAN

İkinci Abdülhamid'in kızı Naimesultanla, Gazi Osman Paşa'nın oğlu Kemaltottin Paşanın izdivacından (1899) yılında doğmuş ve sakit hanedan azasıyla beraber gitmiştir.

Bib: Nevsali Millî, 1327, 1328 mushaları.

ÂDİLŞAH KADIN

(? - 1803) Üçüncü Mustafanın kadını; Beyhan ve Hatice Sultan'ların annesidir. 1803 (1218) de ölmüştür. Mezarı, Laleli Türbesinin bahçesinde sağda birinci kabirdir.

Bib: Başvekalet arşivi, Kebecioğlu tasnifi, Tayinat defterleri nr. 7247, nr.7259.

ÂFİTAP KADIN

(? - 1807) Selim III ün kadınlarından. Selimiye'de mefumdur. Kabri üzerinde "Âfitabı Selimî Âfitap Kadın" yazılmıştır.

Bib: Mehmet Süreyya, Sicillî Osmani.

ÂLEMŞAH SULTAN

(1784 - 1786) Birinci Abdülhamid'in küçük yaşta ölen çocuklarından.

Bib: Başvekalet arşivi M.Cevdet tasnifi (Saray) nr. 3188 (1200) nr.4207; Cevdet Paşa, Tarih IV, 200; Mehmet Süreyya, Sicillî Osmani

ÂLİCENAP KADIN

Mustafa II nin başkadınıdır. Zevceinin hayatında ve (Nisan.1699) tarihinde Edirne'de ölmüş ve Darülhadis camii haziyesine gömülmüştür.

Bib: Mehmet Süreyya, Sicillî Osmani

ÂLİYE SULTAN

Üçüncü Mustafanın kızı Şah Sultanla, Mustafa Paşanın çocukları olup Birinci Abdülhamit zamanında doğmuş ve altı aylıkken ölmüştür. Bu ölüm hadisesi halk arasında yayılmış olan Sultanların çocukları yaşıtlmaz gibi bir sayılanın tesiriyle, bu çocuğun hakikatte erkek olduğu ve Abdülhamit I tarafından saltanata şerik olur korkusuyla öldürtüldüğü şeklinde bir rivayete yolaçmıştır.

O tarihte Üçüncü Mustafa'nın oğlu Selim, Abdülhamit I in Veliahtı bulunduğuna göre bu rivayet şüphesiz yersizdir. Namık efendinin gerek bu sayıya, gerekse sultan çocukları hakkında serdettiği mütalaalar, Cevdet Paşa tarihinin VI nci c.187 noi s. nda mezkurdur.

ÂŞÜBUÇAN KADIN

Mahmut II nin üçüncü kadınıdır. 10/6/1870 de öldü. Sultan Mahmut Türbesine gömüldü.

Bib: Mehmet Süreyya, Sicillî Osmanî.

ÂTİKE BURNAZ SULTAN

Birinci Ahmed'in kızıdır. İlk izdivacını Cafer Paşa ile yaptı. Murat IV zamanında Koca Kenan Paşa ile evlendi ve yirmi yıl kadar beraber yaşadılar. Kenan Paşanın 1652 de ölümü üzerine Doğancaı Yusuf Paşa'ya tevziq edilmiştir.

Mehmet IV zamanında ölmüş, kardeşi Sultan İbrahim Türbesine gömülmüştür.

Bib: Başbakanlık arşivi, Ali Emirî tasnifi, Murat IV: nr.713 (1035) nr.799 (1040); K. Kebecioğlu tasnifi, Masarifi şehriyari defteri, nr.7104 (1048); İbnülemin tasnifi, Evkaf, nr.3384 (1112); Hadikat ul-cevami, I, 7 ; Hammer, Atâ bey tre. X, 32,209 ; Mehmet Süreyya, Sicillî Osmanî "Âtike Burnaz, Kenan Paşa, Yusuf Paşa" maddeleri.

ÂTİKE SULTAN

Sicillî Osmanî'de, Sultan İbrahim'in kızı olarak gösterilmektedir. Yine bu esere göre küçük yaşında Cafer Paşaya, onun 1647 de ölümü üzerine musahip Sarı Kenan Paşa'ya ve 1659 da müfettiş İsmail Paşa'ya tevziq edilmiştir.

Başbakanlık arşivinde tetkik ettiğim defter ve vesikalarda Sultan İbrahim'in Âtike isimli bir kızına tesadüf olunamamıştır.

Naima tarihinin, IV, 243 ve VI, 379 daki sarıh malûmata ve mahallinde zikrolunacak diğer kaynaklara nazaran Cafer ve Sarı Kenan Paşalarla evlenen Sultan İbrahim'in kızı, Beyhan Sultan'dır.

ÂTİKE SULTAN

Raşit Tarihi,c.I,s.269 da II nci Ahmed'in 1694 de Âtike adı verilen bir kızı dünyaya geldiğini yazmaktadır. Bu Sultan'ın, yine aynı yıl içinde doğan Asiye Sultanla karıştırılmış olması muhtemeldir.

ÂTİKE SULTAN

Üçüncü Ahmed'in kızlarındanandır. (1712) de doğdu. 6/1/1724 de Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşanın ilk zevcesinden olan oğlu Mehmet beye namzet gösterildi. Bu vesile ile Mehmet beye Vezirlik payesi verildi.

Âtike Sultanın, diğer iki kız kardeşinin düğünleriyle birlikte ve aynı yıl içinde yapılan ve Lâle devrinin en muhteşem hadiselerinden biri sayılan nikâh ve düğün törenleri hakkında Çelebizade Asım tarihinde (s.97 - 109)geniş tafsilat mevcuttur.

Damat İbrahim Paşa devrine nihayet veren isyandan sonra, bedbaht olan Âtike sultan, 3/3/1738 tarihinde ve genç yaşında ölmüştür.

Üsküdar'da, Salacakta bir çeşme yaptırmıştır.

Bib: Başbakanlık Arşivi, M.Cevdet tasnifi (Saray) nr.295 (1145); K.Kebecioğlu tasnifi, Tayinat defteri nr.7246 (1150); Mehmet Süreyya, Sicillî Osmanî, "Âtike Sultan" maddesi; M.Raif,Mir'atı İstanbul I, 72 ; İ.Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, II, 344;

(A)

ALİYE SULTAN

(1842 - 1844) Abdülmecid'in Şevkefza kadından doğmuş kızıdır. 16/4/1842 de doğdu. 21/7/1844 de öldü. Yeniceami Türbesine gömülmüştür.

Bib: Lûtfî, Tarih, VII/55 ; Mehmet Süreyya, Sicilli Osmanî.

ASİYE SULTAN

(1694 - ?) Ahmet II nin Başhasekisi Rebba kadından 22/10/1694 de doğmuş ve küçük yaşta ölmüş bir kızıdır. Süleymaniye Türbesinde Kanuni S.Süleymanın kabrinin sağ tarafında üçüncü mezarda medfundur.

Bib: Silâhtar Fındıklılı Mehmet ağa, Tarih II, 792 ; Mehmet Süreyya, Sicilli Osmanî; İsmail Yalçın Edebiyat Fakültesi 151 sayılı tez.

ASPURÇE HATUN

Orhan beyin isimleri malûm üç zevcesinden biridir. Aslen Bizanslıdır. Takriben 1323 yılında Orhan beyle evlenmiş ve bu izdivağtan İbrahim beyle Fatma hatun dünyaya gelmiştir.

Bellibaşlı Osmanlı tarihlerinin umumiyetle temas etmemiş olmaları-na rağmen, Şair Ahmedî'nin manzum İskendername mukaddemesinde açıkladığı gibi (TOEM I, 41-52), İbrahim bey ve Orhan Gazinin Prenses Teodora'dan olmuş diğer oğlu Halil bey, Birinci Murad'ın cülusunda muhalefet göstermiş ve bu hareketi hayatlarıyla ödemişlerdir.

Aspurçe hatun, Bursa'da Osman Gazi türbesinde yedinci kabirde medfundur. (TOEM XVII, 1047). Kabri üzerinde bulunan ve üslubundan bir hayli zaman sonra yazıldığı anlaşılan şu manzum kitâdan İbrahim beyin serencamı aşağı yukarı sezilmektedir:

Dürü deryayı ismet zevcei sultan Orhandır.
Neşini mesnedi makam-sûra sultanı zîşandır.
Severdi muktezayı tiynetî şehsadesin gayet
Elinden gideli ferzendi İbrahime giryandır.
Düşüp ferzendinin ardına gitti ravzai halde
O matemle giden ukbaya bu Aspurçe Sultandır.

Bib: Aspurçe Hatun vakfiyesi (723 H.-1323 M.) Evkaf Umum Müdürlüğü eski kayıtları, defteri cedidî Anadolu nr.4 s.207; Ahmet Refik, Bizans Karşısında Türkler, s.145; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı tarihi I, 62,303.

ATİYYE SULTAN

(1823 - 1850) Mahmut II ve Pervizfelek kadınının (X) kızıdır. 1839 da kendisinden bir yaş büyük olan biraderi Sultan Mecit tarafından meclisi ahkâmı adliye azasından Ahmet Fethi Paşaya tezvici hakkında Babialaye bir-hattı hümayun gönderilmiştir.

(X) Âdile sultan divanında bu hanımın adı Fersifelek olarak geçiyor.

Nikâh, bir yıl sonra 7.Mayıs.1840 da saray adeti mucibince Hırkalî şerif dairesinde akdedildi. Tanzimat devrinin ilk yeniliklerini taşıyan ve bir hafta süren düğün merasimi, Dolmabahçe sarayında yapılmış ve yabancı devlet elçileri de eşleriyle düğünde bulunmuşlardı.

Atiyye Sultanla Fethi Paşanın ikâmetine -saltanatın son yıllarına kadar kızları tarafından işgal edilen- Arnavutköy sarayı tahsis edildi.

Ayrıca Eyüp ile Defterdar arasında ve bugünkü Feshane mevkiindeki Esmâ Sultan Sarayı da bu sultan'a verilmiş ve Abdülaziz devrinde, Feshane bu sarayın yerinde kurulmuştur. Kâğıthanede yine bu sultana ait olan köşk ve çiftlik de ölümünü müteakip, Şehzade Abdülhamid efendiye temlik edilmiştir.

Âdile Sultanın bir manzumesine:

Kardeşim Amdülmecid edip cülûs,
Atiyye Sultanı etti nev arus.
Fethi Paşaya inayet eyledi.
Haklarında lûtf-u himmet eyledi.
Zevce ile olmamıştı şadûgâm,
Bulamadı zevk-ü dünyayı tamam.

mısralarıyla ifade ettiği gibi, bu sultan da ikinci Mahmud'un ekseri kızları gibi çok yaşamadı. 11.8.1850 tarihinde ve 27 yaşında ölüerek, Sultan Mahmut türbesine gömüldü.

Çocukları, Seniye ve Feride Hanım sultanlardır.

Bib: Başvekâlet arşivi, M.Cevdet tasnifi (saray) nr.11 (1239); nr.2025 (1254); nr.3329 (1257); nr.721 (1260); Cevdet Paşa,Tarih, XII,97; Lütfi,Tarih, V ,6,111 , V , 71-72 ; Âdile Sultan divanı, Üniversite K.Yazma kitaplar No: 4358; Ali Rıza,Üçüncü Asrı his-ride İstanbul hayatı, Peyamı Sabah Gazetesi: 12/5/1337.

ATIYYETULLAH HANIM

(? - 1848) Dürrüşehvar hanımla Ahmet Nazif efendinin kızıdır. 1788 harbinde Koca Yusuf Paşanın gösterdiği bir kaç muvaffakiyeti taltif maksadıyla birinci Abdülhamit, torunu olan bu hanımı, sadrazamın oğlu müderis Mahmut beye tezviç etmiş ve 18.8.1788 tarihinde nikâh merasimi yapılmıştır. Şeyhülislam Muhtar bey bu izdivacın mahsulüdür.

1848 de ölen Atiyyetullah hanım, Fatih'te valde sultan türbesinde medfundur.

Bib: Cevdet Paşa, Tarih,IV,77 ; Mehmet Süreyya, Sicilli Osmanî.

AYNİSEFA KADIN

Üçüncü Selim'in kadınlarındanıdır.

Bib: Başvekâlet arşivi, Kâmil tasnifi, Tayinat defteri, nr.7254 (1209) tayinatın kat'ı tarihi:(22.Şevval.1222).

AYNİŞAH SULTAN

Hüviyetini yalnız bir kaç vesikadan tesbit ettiğim bu sultan, ikinci Beyazıt'ın en büyük oğlu Şehzade Abdullah'ın kızıdır. Zevceinin adı Ahmet beydir.

Başvekalet arşivinde, 914-915 tarihli Gelibolu tahrir defterine göre, nefsi Bursa'da yaptırdığı bir muallimhaneye, Cem Sultanın kızından satın aldığı bir kariyyeyi vakfetmiştir. Yine bir başka vesikaya nazaran, Bursa'da, Babasının annesi olan Şirin Hatun türbesine de bazı evkaf tahsis etmiştir. En muahhar vesikaya göre 1527 (933) yılında hayatta bulunuyordu.

Bib: Başvekalet arşivi, Gelibolu Tahrir defteri, nr.75 (914-915) var.273; Kâmil tasnifi, Masarifi Şehriyârî defteri, nr.7097 (933); İbnülemin tasnifi (evkaf) nr.3470 (1111).

AYNIŞAH SULTAN

(1780 - 1780) Birinci Abdülhamid'in yirmi gün yaşamış bir kızıdır. 12.4.1780 de doğmuş ve 1.5.1780 de ölmüştür.

Bib: Cevdetpaşa, tarih, IV, 199.

AYNÜLHAYAT KADIN

Üçüncü Mustafanın kadını, küçük yaşta ölen Mıhrimah Sultan'ın annesidir.

Sicillî Osmaniye nazaran, Katiroihani mescidini yaptırmış, 1764 (1178) de ölmüştür. Lâlelide zeveine ait türbenin yanında, muhtasar ve bakımsız bir türbede medfundur.

Bib: Mehmet Süreyya, Sicilli Osmanî.

AYŞE HANIM SULTAN

(? - 1594) Mıhrimah sultanla Rüstem Paşanın kızıdır. İmparatorluğun en zengin devrinde, Kanunî Sultan Süleyman'ın yegane kızının muammer olmuş tek çocuğu olarak şöhret bulmuştur.

Annesinin varidata çok yüksek olduğu gibi, babası da Osmanlı tarihinin en zengin veziri sayılıyordu. Enderunda yetişerek, Yeniçeri ağalığında bulunan Ahmet Paşa ile evlendirildi ve ikametlerine meşhur İbrahim Paşa sarayı tahsis edildi.

Herhangi bir üstün vasfı bulunmayan Ahmet paşa, muasırlarının gıpta ve kıskançlıkla karşıladıkları bu izdivağtan sonra terakki etmiş ve Kanunî Devrinin kapısı en zengin vezirleri arasında yer almıştır. Uzun zaman Kibbe altında ikinci vezirlikte bulunmuş ve Sokollu Mehmet Paşanın ölümü üzerine Sadrazam olmuşsa da altı ay sonra vefat etmiştir. (1580)

Ayşe Sultan, iki yıldan daha az dul kaldıktan sonra, Meşhur Nişancı Feridun paşa ile evlendi.

Selânikî Mustafa efendinin de hazır bulunduğu nikâh merasimi 6.Nisan.1582 de Âtmejdani Sarayında iera edildi. Bu tarihten az sonra, Ayşe Sultan büyük felaketlerle karşılaşmıştır.

Feridun paşa, 16.Mart.1583 de Haremde kan kusarak öldü. Yetişkin oğullarından birini 1590 da kaybetti. İki oğlu da 1593 de şehit düştü.

Bu acılardan sonra Ayşe sultanın kendini ibadete vererek, meşhur mutasavvıf Üsküdarlı Mahmut efendiye intisab ettiğini ve ona Üsküdar'da bir Cami ile bir tekke yaptırdığını görüyoruz.

1593 de oğullarından Abdurrahman beyle hacca gitmiş ve avdetinden bir az sonra ölerək, aziz Mahmud efendi tekkesi civarında gömülmüştür.

ÇOCUKLARI: Ayşe Sultan ve Ahmet Paşa kızlarını 1576 da tantanalı bir düğünle Yeniçeri ağası Çigalezade Sinan'a vermişlerdir. Hammer, Çigalezadenin

evvelâ Ayşe Sultanın bir kızıyla evlendiğini ve onun ölümünü müteakip bir ikinci kızını aldığını yazarsa da kaynaklarımızda bu hususu teyid eden bir bilgiye rastlamadım.

Yine, Hammer (Ata bey tercümesi) c.VII, s.95 de "Venedik minasebatı hulâsası 1581" den naklen: Ayşe Sultan'ın Çigalezadenin aldığı iki kızından başka bir üçüncüsü olup, onu gayet zengin olan ve Mısır valiliğini elde etmek için yüksek bir meblağ vermiş bulunan Hasan Paşa ile evlendirdiğini" yazmaktadır.

Ayşe Sultanla Ahmet paşanın, isimlerini tesbit ettiğimiz oğulları; Osman, Mehmet, Abdurrahman beylerle, Mustafa paşadır.

Osman bey, 1580 (998) senesinde şarkî Karahisar beyi bulunuyordu(Selânikî, s.286). Bir yıl sonra öldü.

Diğer oğlu Niğbolu beyi Mehmet bey, Özdemireğlu Osman paşa ile İran seferinde bulunmuş, Osman Paşanın ölümünde sedaret mühürünü İstanbula getirmişti(Selânikî, s.200). 20.Haziran.1593 de Bosna Valisi Hasan paşa maiyyetinde, Kulp ve Oder nehri mansablarında Avusturyalılarla yapılan harpte, köprünün yıkılmasıyla sekiz bin mücahidin hayatına malolan ve Hasan Paşa vak'ası namıyla maruf bulunan Bezgunda şehit düşmüştür.

Aynı vak'ada şehit düşen şecaatiyle meşhur Kilis beyi Mustafa Paşa da Ayşe Sultan'ın ve Ahmet Paşanın oğlu olarak gösterilmektedir(Naima, 1/79; Hammer, Ata bey tercümesi, VII/178-179).

Sicillî Osmanî, Ayşe Sultanın dördüncü oğlu Abdurrahman bey tarafından haccı götürüldüğünü kaydetmektedir. Abdurrahman bey, Sultan İbrahim zamanında sadaretté bulunan Civan Kapıcıbaşı Mehmet paşanın babasıdır.

Bib: Başbakanlık arşivi, Kâmil tasnifi, Teşrifat defteri,nr.664 (976-77); Tahrir defteri, nr.619,(993)İbnülemin tasnifi, evkaf, nr.292 (1082); Hasan bey zade, Tarih, Arkeolojî kütüphanesi, nr.481, var.282; Selânikî, Tarih, s.159,162,172; Peçevî,Tarih, c.I, S.444 ; Katip Çelebi, Fezleke, c.I, s.11 ; Hammer (Ata bey tercümesi) c.VII, s.30; M.Raif, Mir'atı İstanbul, c.I, s.72; Mehmet Süreyya, Sicillî Osmanî.

AYŞE HANIM SULTAN

Rukiye Sultanın kızıdır. Kardeşi Fatma Sultan'la beraber, Şehzade camii bahçesinde medfundur. Şehzadebaşı caddesine nazır olan mezar taşındaki manzumede:

O ki Sıddıke-tabiat Rukiye Sultanın
Bint-i Âli nesebi Ayşe Hanım Sultan,

beytiyle hüviyeti açıklanan bu sultan "Ah ebed azm-ı beka eyledi hanım sultan" tarih mısrağına göre,Hicrî 1129 (1717) de ölmüştür.

Sicillî Osmanî, bu hanım sultanla hemşiresini, Dördüncü Muradın torunları ve Rukiye Sultanla Melek İbrahim Paşanın kızları olarak göstermektedir.

Filhakika, Dördüncü Murad'ın Rukiye isimli bir kızı olup, hayatında şeytan ve ölümünden sonra Melek lâkabıyla anılan İbrahim Paşa ile evlenmiştir. Fakat Ayşe hanım sultanın yanında yatan kardeşi Fatma hanım Sultanın mezar taşındaki manzumede anneleri Rukiye sultan, Birinci Ahmet'in kızı olarak gösterilmektedir.

Sicillî Osmanînin ifadesiyle, mezar taşındaki bu ibarenin yarattığı tezat karşısında, Ayşe Hanım Sultanın gerçek hüviyeti, ancak yeni bir vesikanın zuhuruyla tesbit olunabilecektir.

AYŞE HATİCE HANIM SULTAN

Murat V kızı Fatma Sultanla Mahmut Refik Beyin kızıdır. Ağustos.1908 de doğmuştur.

Bib: Nevsali Millî, 1327,1328 nushaları.

AYŞE HATUN

Beyazıt II.nin zevcesi ve Yavuz Sultan Selim'in annesidir. Hayatı hakkında kafi malûmat mevcut değildir. Sultan Selim'in saltanatını idrak etmiş ve Trabzonda valiliği sırasında vefat etmiştir. (Hatuniye) adı verilen caminin batı cihetinde Gülbahar Hatun türbesi namıyla maruf beş köşeli türbeyle gömülmüştür.

Bu türbe Trabzonda Gülbahar hatuna izafe edilmekle beraber (TOEM V/339) da etraflıca incelendiği gibi Cenabı (var.353) ve Taşköprülü zade Kemaleddin efendi, Sultan Selim'in annesinin adını Ayşe Hatun olarak kaydetmektedirler. Ayşe Gülbahar olmasıda mümkündür. Türbe kitabesine nazaran, Hicri 911 tarihinde vefat eylemiştir.

AYŞE KADIN

Birinci Mahmud'un baş kadınıdır. Fatih'de çeşme ve mektep yaptırmıştır.

Bib: Mehmet Süreyya, Sicillî Osmanî.

AYŞE KADIN

(? - 1775) Birinci Abdülhamid'in kadınlarından. Yeniceami haziresinde medfumdur.

Bib: Mehmet Süreyya, Sicillî Osmanî.

AYŞE SİDİKA HANIM SULTAN

Sultan Meccid'in kızı Cemile Sultanın Mahmut Celaleddin paşadan olmuş kızıdır. 19.10.1874 de doğmuştur.

Bib: Nevasli Millî, 1327, 1328 nushaları.

AYŞE SİNEPERVER KADIN

(? - 1828) Abdülhamid I. in kadınlarından. Mustafa IV ile Küçük Esma Sultanın annesi olmuştur.

Üçüncü Selim'in hal'i ile dördüncü Mustafanın cülusunu hazırlayan vakayle adı karışmış olan Ayşe Sinepervek kadının, sarayı basarak dördüncü Mustafayı tahtından indiren Alemdar Mustafa Paşaya şiddetli sözlerle hücumu, bu kanlı hadisenin unutulmaz sahnelerinden biridir.

Oğlunun tahtan indirilmesiyle katlini gördükten sonra,kgözleri kör olarak 22 yıl yaşadı. Ablası Esma Sultanın da annesi olduğundan, zamanın padişahı Mahmut II.tarafından daima iyi tutulmuş ve Hicri 1244 tarihinde ölümlerle Eyüpte gömülmüştür.

İstanbulda Hırkai Şerif ile Karagümrük arasında, sokak ortasında 1825 (1241) tarihli bir çeşme yaptırmıştır.

Bib: Başbakanlık arşivi, Kâmil tasnifi, Tayinat defteri, nr.7254 (1209); nr.7259 (?); Cevdet Paşa, Tarih, c.VIII, s.272 ; hafız İlyas , Tarih-i Letaif-i Enderûn s.451; İbrahim Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri c.I, s.250, c.II, s.380 .

AYŞE SULTAN

Çelebi Sultan Mehmed'in yedi kızından biridir. Bu yedi kız kardeşten bugün yalnız Ayşe Sultanla Selçuk Sultan hakkında mahdud malumat mevcuttur. İkinci Murat 1424 tarihinde İsfendiyyar ailesinden bir kızla evlenirken, yedi hemşiresini de evlendirmiş ve bunlardan Selçuk hatunu Karaca Paşaya, ismi malum olmayan diğer kardeşlerinden birini Çandarlı Mahmut Çelebiye, üçünü Karaman Oğullarına, diğer ikisini de İsfendiyyar Oğullarına tevzi eylemişti. Bu arada Ayşe Sultanın kime verildiğini tesbit edemedim.

Fatih devrine kadar yaşayan Ayşe Sultan, Edirne'de İstanbul yolu üzerinde Ayşe Kadın camii namıyla maruf eseri bina ettirmiştir. Önünde yine bu sultan tarafından yaptırıldığı tahmin olunan bir sebîl vardır.

(Osman Nuri Perveci, Edirne Tarihi s.63) deki kitabeye nazaran caminin inşa tarihi 1469 (873) dır. İnşa tarihinin Fatih devrine tesadüf etmesi, bazı eserlerde Ayşe Sultan'ın Fatih'in kızı olarak gösterilmesine yol açmıştır. Fakat Kitabedeki (Ayşe Hatun bint-i Sultan Mehmet bint-i Şehinşah Beyazid han) kaydı bu şüpheyi tamamen bertaraf etmektedir.

Başbakanlık arşivinde, 1070 sayılı evkaf defteri, var.391 de , Ayşe Sultan'ın Edirne camine vakfettiği, Üsküp, Hayrabolu ve Edirne'deki emlakı hakkında کافی malumat mevcut olduğu gibi, yine bu Sultanın Üsküp'de de bir mescit yaptırdığı tasrih edilmiştir.

Bib: Aşık Paşazâde, Tarih, 107 ; Âlî Münh-ül-ahbâr c.IV, s.224 ; Kara Çelebizade Abdülaziz, Ravzat-ül-ahbâr s.367; Hammer (Ata bey tercümesi) c.II, s.214, Osman Nuri Perveci, Edirne Tarihi s.103, İsmail Hakkı Uzunçarşılı c.I, s.204

AYŞE SULTAN

İkinci Beyazid'in kızı, Güvey Sinan paşanın zevcesidir.

Bu padişahın kızlarının sayısı oğullarına yakındı. Fakat oğullarının isimleriyle doğum ve ölüm tarihlerinin az çok tesbit edilmiş olmasına rağmen, kızlarının gerçek hüviyetleri hatta isimleri bile meçhul kalmıştır. Bugün, Osmanlı tarihleriyle biyografik eserlerde İkinci Beyazid'in kızlarına tahsis edilen mahdud malumatın hemen ekserisi yanlış ve hatalıdır.

Bu devri yaşayan Aşık Paşazâde, bu padişahın yedi oğlu ve dokuz kızı olduğunu ve kızlarından her birini bir memleket beyine verdiğini yazmaktadır (Matbu nüsha s.241) Fakat bu kızların isimlerini vermediği gibi, damatlarından da ancak üçünün hüviyetini açıklamaktadır.

Aşık Paşazâde tarihinin tab'ı sırasında bu sahifeye yapılan haşiyede, umumiyetle Hadikat-ül-cevami ve Sicillî Osmanî gibi muahhar eserlerden istifade edilmek suretiyle İkinci Beyazid'in bir kısım kızları isim ve hayatları hakkında kısa malumat dercedilmiş ise de ; bu haşiyeler, meyhaz olan eserlerin hatalarını tekrardan ibaret kalmıştır. Çünkü İkinci Beyazid'in kızlarının isimleri ve hayatları hakkında mahdud da olsa bugüne kadar müracaat edebileceğimiz belli başlı iki meyhaz olan Hadikat-ül-cevami ve Sicillî Osmanî'nin bu hususta verdiği malumatın, arşiv vesaihi karşısında geniş .

geniş şekilde tashihe muhtaç olduğu görülmüştür.

Excümle, tarihî ve biyografik eserlerde adına tesadüf edemediğimiz Ayşe Sultanın ismiyle hayatı hakkındaki şu muhtasar malumatı ancak Başbakanlık arşivinde yaptığım uzun bir araştırmadan sonra elde etmiş bulunuyorum.

Bu mevzudaki en eski vesikaya göre, Ayşe Sultan (13.Ağustos. 1492 = 18.Şevval.897) de Sinan Paşanın zevcesi bulunuyordu. Güvey lakabıyla anılan Sinan Paşa, Sicillî Osmaniye nazaran Hicrî 897 de saraydan çıkmış, Gelibolu Sancağı ile Derya Kaptanı olmuştur. 898 de azledilmiş, bilahare vilâyete çıkarak (907 = 1501/1502) de vefat etmiştir.

Arşiv vesaiki de Sinan Paşanın Geliboluda bulunduğunu, bir teke yaptırdığını, ayrıca Edirnenin Üsküdar köyünde de bir Camii mevcut olduğunu ve bu eserlerine karşı bilhassa Geliboluda ve civarında zengin evkaf bıraktığını göstermektedir.

Ayşe Sultan da Geliboluda Sungurca mahallesinde bir mescit ve muallimhane yaptırmış ve bunlara Hicri 911 tarihli bir vakfiye ile Biga sancağında iki köy bırakmıştır. Ayşe Sultan, en muahhar vesikaya nazaran 1519 (925) tarihinde hayatta bulunuyordu.

Sinan Paşadan, Ahmet bey ve Hanzade Hanım Sultan ve muhtemel olarak Mustafa Çelebi isimli evlatları olmuştur.

Bib: Başbakanlık arşivi, Gelibolu tahrir defteri, nr.75(914-15) var.258, 269, 272; nr.77 (925) var.385,403; Anadolu tahrir defteri,nr.166 (937) var.225; Kamil tasnifi, Teşrifat defteri, nr.664 (976); Mineçcimbashi Ahmet ef., Sahaif al-aşbar, c.III, s.416; Hammer, Ata bey tre. c.IV, s.224.

AYŞE SULTAN

İkinci Beyazîd'in oğlu Şehzade Mahmud'un kızıdır. İsmi ve hüviyetini Arşiv vesaikinden tesbit ettiğim bu sultanın hayatı hakkında başlıca bir malumat elde olunamadı. En son vesikaya göre, 1556 da hayatta bulunuyordu.

Bib: Başbakanlık arşivi, Masarifi Şehriyari defteri nr.7097(933) nr.7098 (963).

AYŞE SULTAN

Kanunî Sultan Süleymanın torunu, Şehzade Beyazîd'in üçüncü kızıdır.

1557 de Kitahyada Şehzade Beyazîd'i ziyaret eden Muhiddin Mekki, (El-Fevaid ul-seniyye fil-rihlet ul-Medinetü vel-Rumiye, s.2440) adı geçen şehzadenin ikinci kızı Hatice Sultanın bu tarihte sekiz yaşında olduğunu ifade ettiğine göre, onun küçüğü olan Ayşe Sultan 1550-57 yılları arasında doğmuş bulunmalıdır.

Şehzade Beyazîd İran'a kaçmadan evvel kızlarını Amasyada, içkalede bırakmıştı. Bilahare, büyükbabaları tarafından İstanbul sarayına getirtilen bu sultanların hayatları hakkında bir malumat elde olunamamıştır. Yalnız Başbakanlık Arşivinde (Bâbı Defteri nr.1260, 13.10.1014) tarihli vesikaya nazaran, Mehmet Çelebi isimli bir oğlu olması muhtemeldir.

AYŞE SULTAN

(? - 1605) Üçüncü Murad'ın, muammer olmuş yirmiyedi kızı arasında, bilhassa sadrazam Bosnalı İbrahim Paşa ile izdivacı ve bu vesile ile yapılan muhteşem düğünü dolayısıyla adı tarihe geçen en maruf kızıdır.

Üçüncü Muratla zevcesi Safiye Sultanın mümtaz bir güzdesi olarak damatlığa seçilen İbrahim Paşanın, bu lütf karşılık Saraya sunduğu efsanevî hediyeler ve bu arada muhteşem bir taht ve nihayet günlerce süren düğünün tafsilatı, bu izdivacın en dikkate şayan safhaları olarak tarihlerimizde yer almıştır.

Düğün merasimi 20.Mayıs.1586 da başlamış, Sultanların nikâhı en çok Yüzbin altına kıyılırken bu meblağ hususî müsaade ile Üçyüzbin altına çıkarılmıştır.

Onbeş yıl süren bir evlilik hayatından sonra, İbrahim Paşanın 10.Temmuz.1601 de ölümü üzerine, münhal kalan serdarlık vazifesi Yemişçi Hasan Paşaya verilmiş ve ardından dul zevcesi de yemişçiye namzet gösterilmiştir. Fakat bu izdivaç, Zifaf vukua gelmeden gözden düşen Yemişçinin Ayşe Sultanın sarayında tevkifi ve katli sebebiyle yarım kalmıştır.

Tarihlerimizin umumiyetle bu cepheden bir tahlile girişmemiş olmalarına rağmen, Osmanlı Prenseslerinin hayat ve izdivaçlarında siyasi hadiselerin bir hayli tesiri görülür.

Ayşe Sultan bu sefer, Yemişçinin gadrine uğrayarak ancak ötede beride saklanmak suretiyle hayatını kurtaran ve onun katli üzerine meydana çıkıp Padişahın iltifatına mazhar olan Güzelce Mahmut Paşaya Dört yüz bin akçe mihirle tezviç edildi(Temmuz.1604). Fakat Mahmut Paşanın ikbali de pek az sürmüş, bir ay sonra Padişahın gazebine uğrayarak vazifesinden azledilmiştir.

Ayşe Sultan da bir müddet sonra, Nisan.1605 (Zilhicce 1013) de ölümler kardeşi Üçüncü Mehmet Türbesine gömülmüştür.

İlk zevci İbrahim Paşanın Şehzade camii bahçesindeki hususî türbesinde biri kız diğer erkek iki çocuk sandukası varsa da bu çocukların Ayşe Sultanın evladı olduğuna dair bir delil mevcut değildir.

Ayşe Sultan, İbrahim Paşanın ruhu için, Şehzade caminin Karakol karşısındaki avlu kapısına bitişik,Hicrî (1012) tarihli çeşmeyi yaptırmıştır.

Bib: Hasan bey-zade, Tarih, Arkeoloji Kütüphanesi, nr.481 var.312,312,324 ; Selaniki,Tarih (matbu) s.205 ; Karaçelebizade Abdülaziz efendi, Ravzat-ul-ebrar s.490,499,501 ; Naima, Tarih, c.I s.300,389 ; Hammer(Atabey Tercümesi) c.VII s.123, c.VIII s.7 ; İbrahim Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri,c.I s.54.

AYŞE SULTAN

Birinci Ahmet'le Mahpeyker Sultanın (Kösem valde)kızıdır. Takriben 1605 de doğmuştur. Osmanlı tarihinin en galleli bir devrinde yaşamış, garip bir tesadüf neticesi olarak evlendiği şahsiyetlerin ekserisi feci akibetlere maruz kalmış, bu yüzden kısa fasılalarla beşten fazla vezirle evlendirilmiştir. Bu arada Nasuh paşa, Hafız Paşa, İbşir Paşa gibi XVII nei asrın maruf adamlarına varmış bulunması, Birinci Ahmed'in en tanınmış kızı olarak adının sık sık tarihlerimizde yer almasına ve bu sebeple bir takım iltibaslara yolaçmıştır.

Ayşe Sultan, daha yedi sekiz yaşında iken 1611 de, zekâsı kadar servetiyle de sarayın makbulü olarak Kuyucu Murat Paşa üzerine sedarete getirilen Nasuh Paşaya nikah edildi.

Düğünü bir yıl sonra (Ravzat-ul-ebrar, s.525 e göre Ramazan.1021 ; Naima-ya göre Cemaziyevvel başında) yapıldı.

Düğün yapılmış ve Ayşe Sultan Nasuh Paşa sarayına nakledilmiş olmakla beraber, henüz 13 yaşına girmedikinden zifaf tehir edilmişti. Saraydaki itibarını yavaş yavaş kaybeden Nasuh Paşa, 18.8.1614 de boğduruldu. Sadrazamın sarayına idam hükmünü infaza giden bostancıbaşı, paşayı paşayı sultanla bir odada bulmuş ve çocuk sultanı kaldırıp odanın penceresine oturtuktan sonra cellatlar vazifelerini görmüşlerdi.

Bu faciadan 8 yıl sonra 1622 de Padişah Osman II tarafından Van Valisi Hafız Paşaya namzet gösterilen Ayşe Sultan (Hammer -Atâbey tercümesi- VIII, 213) bu suretle ilk hakiki izdivacını yapmış oluyordu.

(Ravzat ul-ebrar s.565 de, Naima c.II, s.402 de, Fezleke s.94 de) müstereken, Hafız Paşanın birinci sedaretinden azlini müteakip, Murat IV ün davetiyle 14.Cemaziyelahir.1036 da Halep'den hareket edenek, Recep' de İstanbul'a geldiğini ve damatlık şerefine nail olduğunu kaydederler.

Halbuki (Başbakanlık Arşivi, Ali Emiri tasnifi, Murat IV,nr.705) de ve 1035 yılına ait Mevacip tezkereleri arasında Hafız Paşa sultanına ait bir makbuzun mevcudiyeti, Ayşe Sultan'ın Hafız Paşaya 1035 den evvel nikahlandığını; ancak zifafın taşrada bulunan paşanın İstanbul'a gelmesine talik edildiğini belirtmektedir.

Hafız, Bağdat seferinde uğradığı muvaffakiyetsizliğe rağmen genç eniştesi Murat IV ve Kayıinvalidesi Kösem Sultan tarafından himaye ediliyordu. 1631 de ikinci defa sadrazam oldu. Fakat 9.Şubat.1632 de vukua gelen bir ayaklanmada öldürüldü.

Bu felâketten pek az sonra Mart.1632 de, Ayşe sultan, zamanın güvenilir vezirlerinden Diyaribekir Valisi Murtaza Paşaya tevziğ edildi. Bu yüzden İstanbul'da, Murtaza Paşanın sedarete getirileceği şayiaları çıkmıştı(1). Zaman gaileli, Murtaza Paşa da hastalıklı bir zattı.

Ancak 1635 de İstanbul'a gelmesine müsaade olunarak zifafı yapıldı(Naima, c.III, s.233 ; Hammer -Atâbey tercümesi- c.IX, s.187).

Ayşe Sultan, bu izdivağtan memnun olmamış (Mart.1635 tarihli Venedik Raporuna göre), böyle âlil bir kocaya verilmesinden dolayı kız kardeşine şikâyetle bulunmuştu.

Mamafih, müsterek hayatları pek kısa sürdü. Murtaza Paşa (1045) Revan Harbinde yaralanarak öldü.

1639 da Ayşe Sultanı Halep ve Şam Valiliklerinde bulunmuş olan Ahmet Paşanın zevcesi olarak görüyoruz(Başbakanlık Arşivi, Kâmil Tasnifi, Saray Masrafları d. nr.7104).

Ahmet Paşanın, 1642 de Şamda ikinci defa valiliği esnasında bir zengini malına tamah ederek öldürttüğü duyulmuş ve vazifesinden geri çağırılarak İstanbul'da hapis ve malı müsadere edilmiştir(Naima, c.IV,s.16).

Bir yıl sonra Kubbealtı Vezirliğine tayin olunmuşsa da Kasım. 1644 de ölmüştür.

Otuz yıl içinde dördüncü defa dul kalmış olan Ayşe Sultan, 1645 Martında; Adana Valiliğinden Vezirliğe yükseltilen Hezargıratlı Veynuk Ahmet Paşaya nikah edildi.

(1) Ayşe Sultanın, Murtaza Paşaya hediye olarak hazırladığı bohça, devrin meşhur zorbalarından Feridun ile gönderilmiş ve bohçanın içine Feridun'un derhal katlolunmasını bildiren bir hattı hümayun konmuştu. Murtaza Paşa, bohçayı alır almaz idam hükmünü icra ettirmiştir(Naima, II, s.295)

Ahmet Paşa bu izdivaç sayesinde terakki ederek 1648 de Kaptanpaşa oldu. Bir fırtınalı günde donanmayı Karadeniz'den İstanbul'a getirirken Dolmabahçe önünde bir Kadirga kaybetmesine rağmen vazifesinde ipka edildi.

1649 da Giride gönderildi. Suda kalesini teshire çalışırken, bir top güllesinin isabetiyle şehit düştü.

Ayşe Sultanı, bu tarihten beş altı yıl sonra bu sefer devrin pek trajik bir şahsiyetinin zevcesi olarak tekrar tarih sahnesinde görürüz. Meşhur İbşir Paşayı İstanbul'a getirmek ve cezalandırmak için kendisine sedaret verilmiş ve Ayşe Sultan nikah edilmiştir. Fakat İbşir bir çok emsalleri gibi, başına gelecek felâketi sezdiğinden İstanbul'a gelişini mütemadiyen geciktirmektedir. İbşir'e teminat vermek için gönderilenler arasında Ayşe Sultan'ın başağası Mercan ağa da vardır. Nihayet hareketini tacil meçhuriyetinde kalan İbşir, Üsküdar'a gelerek kendini karşılayan devlet erkânıyla birlikte Ayşe Sultan'ın Üsküdar'da ikamet ettiği Nasuh Paşa Sarayına iner ve şerefine Sultan tarafından muhteşem bir ziyafet verilir. 28. Şubat. 1655 Pazar akşamı zıfâf yapılır.

Artık gençlik yıllarını geride bırakmış olan Ayşe Sultan'ın bu izdivacı eski hatıralarından çok daha kısa sürmüş ve İbşir 1655 Mayısında sarayda boğulmak suretiyle mukadder akibetine uğramıştır.

İbşir'in Ayşe Sultan'la izdivacına maruf tarihlerimizde bir kaç kaç satırla temas edilmiş olması muahhar eserlerde bazı yanlış yorumlara yolaçmış, meselâ; Sicilli Osmanî Müellifi İbşirler evlenen Ayşe Sultanı, Sultan İbrahim'in kızı olarak göstermiştir.

Naima, adı geçen sultanın künyesi hakkında bir malûmat vermemekle beraber, Üsküdar'da Nasuh Paşa sarayında ikamet ettiğini yazmaktadır (c.VI, s.44).

O devri idrak etmiş olan Evliya Çelebi (Matbu seyahatname c.I, s.280) İbşirle evlenen Sultanı, Voynuk Ahmet Paşa mahlûlesi olarak gösterir.

Vak'anüvis Abdurrahman Paşanın da (yazma Vekayiname, Beyazıd Kitüp.nr.5154, var.30) mezkûr Ayşe Sultanı Dördüncü Mehmedin halası olarak göstermesi, bu husustaki bütün tereddütleri izale edecek bir delildir.

Ayşe Sultan hakkında en geniş hatalara -ihtimal kadın şahsiyetler üzerinde fazla durulmamasının tesiriyle, belki de müstensihlerin dik-katsizliği yüzünden-Naima tarihinde tesadûf olunur.

Naimanın muahhar eserlere de intikal eden bu hataları, kısmen de Ayşe Sultanı, kardeşi Fatma sultanla karıştırmamasından neş'at etmiştir. Netekim (c.II, s.394 de) ve (1036) yılı vekaîi arasında Ayşe Sultanı Kaptan Hasan Paşanın zevcesi olarak gösterir. Halbuki, Sultan bu tarihte Hafız Paşa ile evlidir. Hammer de (Atâbey tre.c.IX, s.71) bu hatayı tekrar eder. Yine Naima (c.III, s.70-71) de Fatma Sultanı da Hasan Paşa zevcesi göstermekle bir tezada düşmüştür.

Hasan Paşanın dul zevcesinin Canbolatzade Mustafa paşa ile evlenmiş olması da, yine Naima ve Hammer'de Ayşe Sultanın mezkûr Mustafa Paşa ile evli gösterilmesine saik olmuştur (Naima, c.III, s.1, Hammer, Atâbey tre. c.IX, s.225).

Halbuki, yukarıdaki izahatımızdan da anlaşılacağı veçhile, Sultan bu tarihte de Murtaza Paşa ile evli bulunmaktadır.

Ayşe Sultanın kat'i ölüm tarihi tesbit edilememiş olmakla beraber, 1656 dan sonra vesika ve kaynaklarda adına tesadûf edilemediğinden bu tarihten sonra uzun zaman yaşamadığına hükmedilebilir.

Şehzade camii haziresinde, tramvay yolu üzerindeki kapının sol kısmında, caddeye nazır ve Sultan çocuklarına ait bir kaç kabir arasında "Hafız Paşa Sultanının mahdumu Mustafa bey" kitabeli bir çocuk mezarı mevcuttur.

Bib: Metinde zikredilen me'hazlardan başka; Karaçelebi Z. Abdülaziz ef. Ravzat ul-ebrar 626; Peçevi, Tarih, c.II, s.340, 341; Naima, c.IX, s.9, 69, 73, 206; c.X, s.142, 154, 243, Mehmet Süreyya, Sicilli Osmanî (Ayşe Sultan, S.İbrahim Kızı Ayşe Sultan, İbşir, Sürücü Ahmet Paşa, Voynuk Ahmet Paşa, Murtaza Paşa) maddeleri; İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, s.19 .

AYŞE SULTAN

Dördüncü Murad'ın hasekilerindendir. Adına, Sultan ünvanıyla Dördüncü Mehmet devrine ait muhtelif Arşiv vesaikinde tesadüf olunmaktadır.

Bu vesikalar münhasıran, mevacic tezkereleri olduğu için hayatına ait başkaca bir malûmat elde edemedim.

Bib: Başbakanlık Arşivi, İbnülemin Tasnifi, Saray nr. 939 (1082) nr.914 (1090).

AYŞE SULTAN (Büyük)

(1696 - 1752) İkinci Mustafanın ilk çocuğudur. Muasırı olan Üçüncü Ahmedin kızı Ayşe Sultandan ayırt edilebilmesi için (Büyük Ayşe Sultan) diye anılır.

İkinci Mustafa bu kızını henüz beş yaşında iken Köprülü zade Numan Paşaya nişanlamış ve 1703 de diğer iki kızı için de yapılacak düğün işlerine ve inşa edilecek saraylara nezaret vazifesini Başruznameci Muhsin zade Mehmet Efendiye vermiştir.

İkinci Mustafanın bu arzu ve kararı, Edirne vak'ası ve tahttan düşürülmesiyle yarım kalmış ve uzun zaman tevhüre uğramıştır. Nihayet 1708 de bu Padişahın ikinci kızı Emine Sultanın namzeti olan ve zamanın Padişahı Üçüncü Ahmet nezdinde büyük bir nüfuz kazanan Çorlulu Ali Ağanın sedarete yükselmesi, bu iki hemşirenin zengin törenlerle izdivaçlarına imkan vermiş ve Ayşe Sultan Yirmibin altın mihri müeccelle Numan Paşaya nikah edilmiştir.

Üçüncü Ahmet, bu Sultanın ikâmetine evvelce Şeyhülislâm Feyzullah efendiye ait iken miriye alınan Zeyrek Sarayını tahsis eylemişti.

Ayşe Sultan, Numan Paşanın 1718 de Kandiye muhafızı iken ölümü üzerine dul kaldı. Bir yıl sonra, Üçüncü Ahmed'in çocuklarının sünnet düğünü sırasında Eğriboz muhafızı İbrahim Paşa ile evlendirildi. Bu zatın da bir müddet sonra ölümü üzerine üçüncü izdivacını 1725 de Yusuf Paşa Kethüdalığı ile şöhret bulan Hotin Valisi Mustafa Paşa ile yapmıştır. 1728 de bu zevcini de kaybeden ve bir daha evlenmeyen Ayşe Sultan, 26.9. 1752 de vefat etmiş cenaze namazı Hükümet erkânı tarafından kılınarak, Yeni Cami Türbesinde Babası yakınına gömülmüştür.

Ayşe Sultana ait Zeyrek sarayı, zamanın padişahı tarafından Demirkapıdaki sarayından memnun olmayan Küçük Ayşe Sultan'a ihsan edilmiştir.

Bib: Başbakanlık Arşivi, Kâmil Tasnifi, Tayinat Defteri nr.7240 (1107); nr.7246 (1150); Muallim Cevdet Tasnifi, Saray, nr.3020 (1162); nr.1781 (1165); Raşit, Tarih, c.II, s.363,591,c.III,244

Çelebi E.Asım, Tarih, s.275-276; İzzî, Tarih, c.II, s.286 ; Mehmet Süreyya, Sicilli Osmanî, "Ayşe Sultan, Numan Paşa, İbrahim Paşa, Mustafa Paşa" maddeleri.

AYŞE SULTAN (Küçük)

(1718 - 1775) Üçüncü Ahmetle Musallî kadının kızıdır. 1727 de Silâhtar Mehmet beye nişanlandı. Mehmet beye vezaret payesi verildi. Bir yıl sonra düğünleri, kardeşi Zeynep Sultanın düğünü ile birlikte yapıldı. İkametne Süleymaniye'de bir saray tahsis olundu. Silâhtar Mehmet Paşa, Nevşehirli İbrahim Paşanın sukutu üzerine sedarete getirilmiş, üç ay sonra azledilerek muhtelif valiliklerde bulunmuş, 1737 de ölmüştür.

Ayşe Sultan 1740 da, meşhur Topal Osman Paşanın oğlu, Mora Valisi Ahmet Ratip Paşaya verildi. İyi tahsil görmüş, münevver ve şair bir zat olan Ahmet Ratip Paşa genç yaşında vezirliğe yükselmışti. Ayşe Sultanla izdivacı üzerine Kaptan Paşalığa tayin edilerek İstanbul'a getirildi ve sultanın Demirkapıdaki sarayında güvey girdi.

Kasım.1744 de ikinci defa Mora Valiliğine gönderilen Ahmet Ratip Paşa, Birinci Mahmut ve Üçüncü Osman devirlerinde dikkati çekecek derecede kısa fasılalarla tevali eden tebdiller sırasında sık sık vilâyet değiştirmiş ve dördüncü defa Mora Valisi iken 1757 yılında ölmüştür.

Bu sırada yeni cülus eden Üçüncü Mustafa, Kardeşi Ayşe Sultanı, şehzadelğinde hizmetinde bulunan ve yine Silâhtar namıyla maruf, Cihangirli Mehmet Paşaya vermiştir. Ayşe Sultan bu tarihte 40, Mehmet Paşa ise 61-62 yaşında idi. Nikahları 16.I.1758 de Hekimbaşı Sarayında kıyıldı. Mehmet Paşa, 1770 de sedarete davet edilmiş, bir yıl sonra azlolunarak Gelibelu'ya gönderilmiş, affını müteakip yine muhtelif Valiliklerde bulunmuştur.

Ayşe Sultan 1752 de, Demirkapıdaki sarayından sıkıldığını ileri sürerek, büyük Ayşe Sultanın Zeyrekdeki sarayına taşınmıştı. 1775 de hastalanarak tebdili hava maksadıyla Bahariyedeki Yalisına nakletmiş, fakat hastalığı günden güne artarak burada vefat eylemiştir.

Rukiye Hanım Sultan adında bir kızı vardır.

Bib: Başbakanlık Arşivi, Kâmil tasnifi, Tayinat Defteri nr.7246 (1150), nr.2748 (1178); Muallim Cevdet tasnifi, Saray, nr.2945 (1164), nr.2717 (1196), nr.1871 (1197); Çelebi-zade Asım, Tarih, s.563 ; Suphi, Tarih, s.178 ; Vasıf, Tarih, c.I, s.86; Cevdet Paşa, Tarih, c.II, s.23, c.IV, s.75; Mehmet Süreyya, Sicilli Osmanî.

AYŞE SULTAN

(1777 - 1777) Birinci Abdülhamid'in kızıdır. 1777 de doğmuş, kırk gün yaşamıştır.

Bib: Cevdet Paşa, Tarih, c.IV, s.199 ; Mehmet Süreyya, Sicilli Osmanî.

AYŞE SULTAN

(1809 - 1810) İkinci Mahmud'un küçük yaşta ölmüş kızlarından. Nuruosmaniye Türbesine gömülmüştür. Doğumuna, Şair Enderûnî Vasıf şu tarihi söylemiştir:

Şevk-u şadi vü meserretle dedim tarihini
Verdi Hak Ayşe Sultanı o şah-ı emcede.

Bib: Başbakanlık Arşivi, Kâmil Tasnifi, Tayint defteri, nr.7254 ; Enderûnî Vasıf, Divan ; Cevdet Paşa, Tarih, c.IX s.131; Mehmet Süreyya, Sicilli Osmanî.

AYŞE SULTAN

İkinci Abdülhamid'le Müşfika hanımın kızıdır. 2.10.1886 da doğmuştur.

Ahmet Namî beyle evlendirilmiş ve 1911 de Ömer Namî adı verilen bir oğlu olmuştur.

Bib: Almanak Geta, muhtelif tab'ılları; Nevsali Millî, 1327,1328

BÂLÂ HATUN

(? - ?) Şeyh Edebâlinin kızı, Osman beyin zevcesi ve Alaaddin beyin annesidir.

Osmanlı devletinin kuruluşunu yazan tarihlerimiz, Osman beyle evlenen Şeyh Edebâlinin kızının adını umumiyetle Mal hatun olarak kaydeder ve Orhan beyin annesi gösterirler.

İsmail Hakkı Uzunçarşılıoğlu, Osmanlı Tarihi s.26 da Orhan beyin (1324) tarihli vakfiyesine müsteniden, Osman beyle evlenmiş olan Şeyh Edebâlinin kızının isminin Mal hatun değil, Bâlâ hatun olduğunu ve bu hanımın muhtemelen yalnız Alaaddin beyin valdesi bulunduğunu ileri sürmektedir.

Ravzat ul-ebrar S.341 de Edebâlinin kızının ismini "Bâlâ hatun" şeklinde kaydetmiş, fakat Alaaddin beyle beraber Orhan beyin de valdesi olarak göstermiştir. Yeni araştırmalarla daima değişmesi mümkün görülen, ilk Osman egullarına ait mahdud malûmata nazaran, Alaaddin bey çocukluğunu Bilecik'de dedesinin ve annesinin yanında geçirmiş ve Edebâli ile Bâlâ hatun Osman beyin sağlığında vefat etmişlerdir.

BEDİA SULTAN

(1857 - 1857) Sultan Abdülmecit ile Serefraz hanımın kızıdır. 1.10.1857 de doğmuş, ancak 39 gün yaşamıştır.

BEHİCE SULTAN

(1848 - 1876) Sultan Abdülmecit'in kızıdır. 1.4.1848 de doğdu. 1876 da Halil Hamit Paşanın torunu Hamit beyle evlendirildi. Aynı yıl içinde ve 28 yaşında ölerek Fatih'te ablası Münire sultanın türbesine gömüldü.

Bib: Lûtfi, Tarih, c.VIII, s.159; Mehmet Süreyya, Sicilli Osmani.

BEHİYE SULTAN

(1840 - 1847) Sultan Abdülmecit'in kızıdır. Yedi yaşında ölmüş, Yenice Cami Türbesine gömülmüştür.

Bib: Lûtfi, Tarih, c.VII, s.129; Mehmet Süreyya, Sicilli Osmani.

BEHİYE SULTAN

Murat V in torunu, Şehzade Selâhaddin efendinin kızıdır. Annesi Naziknaz hanımdır. (23.9.1881 tarihinde doğmuş, (1910) da Hürriyetçi zabıtlardan -bilahare paşa olan- Hafız İsmail Hakkı beyle evlenmiştir.

Bib: Nevvâli Millî, 1327, 1328 nushaları, Tasfiri Efkâr gazetesi, 18.2.1910 gün ve 259 sayılı nusha.

BEYHAN SULTAN

(1645 - 1700) Sultan İbrahim'in kızıdır. Malûl Hükümdar, küçük kızlarını muhteşem düğünlerle yaşlı bağlı vezirlere verirken, bu sultanı da henüz iki yaşında, rikâpdar Cafer Paşaya nişanlamıştı. Bu gâtin 1647 de ölümü üzerine -karısı Handan ağa sadenin kızını telâki selâse ile boşattırmak suretiyle- musahip Kenan Paşaya verdi.

Sarı ve Topal lakablarıyla anılan Kenan Paşa, Silistre Valiliğinde ve Kaptanpaşalıkta bulunduktan sonra 1658 de rikabı hümayun kaymakamı olmuştur. Bu vazifeden azlini müteakip Bursa muhafızı iken Köprülü Mehmet Paşa ile arasındaki husumetin sevkiyle Abaza Hasan isyanına katılmış ve 1659 da öldürtülmüştür.

Beyhan Sultanı 1688 de Bıyıklı Mustafa Paşanın zevcesi olarak görüyoruz. 14.3.1693 de sedarete getirilen Mustafa Paşa, bir yıl sonra Padişahın gazebine uğrayarak azil ve hapsedildi.ve muhakkak bir idam tehlikesi atlatarak sultanın şefaatiyle Sayda Valiliğine tayin olundu.

Beyhan Sultan 1693 de Edirne'de bir kaza geçirmiş, oturduğu saray bir alay gecesi yanmış, sultan güçlüğüle kaçıp kurtulmuştur.

Zevci Mustafa Paşanın 1699 da ölümünden sonra ikiyıl yaşayan Beyhan Sultan, 15.12.1700 tarihinde ölmüş, Süleymaniye Türbesine gömülmüştür.

Bib: Başbakanlık Arşivi, Kâmil Tasnifi, Tayinat defteri, nr.7104 (1073), nr.7238 (1099); İbnülemin tasnifi, Saray nr.938 (1082), nr.914 (1089); Naima, Tarih c.IV, s.243 , s.VI, s.379 ; Silâhtar Fındıklılı Mehmet Ağa, Tarih, c.II, s. Hammer (Atâ bey tre.) c.X, s.90, 103 ; Mehmet Süreyya, Sicillî Osmanî (Beyhan Sultan, Bıyıklı Mustafa Paşa) maddeleri.

BEYHAN SULTAN

(1765 - 1824) Üçüncü Mustafa ile Âdilşah kadının kızıdır. Amcası Abdülhamid I. tarafından 22.4.1784 de Silâhtar Mustafa Paşa ile evlendirildi. Halep Valiliğinde bulunan Mustafa Paşa, Üçüncü Selimin cülusunda sedaret kaymakamlığına getirilmiştir.

Beyhan Sultan ve diğer iki hemşiresi Şah ve Hatice Sultanlar, Kardeşleri Üçüncü Sultan Selimin cülusu üzerine büyük refah ve saltanata nail olmuş ve eski sultanlara nazaran daha hür ve istedikleri gibi yaşamak imkanını bulmuşlardır. Bu kardeşlerin en büyüğü olan Şah Sultan, Üçüncü Selim'in saltanatı sırasında ölmüş; Beyhan ve Hatice Sultanlar ise ondokuz yıl süren bir ikbal devrinden sonra, bu Padişahın tahtdan indirilmesi ve katli felâketini görmüşlerdir.

İkinci Mahmut Devrinde metrûk ve unutulmuş bir hayat geçiren Beyhan Sultan, 7.12.1824 tarihinde ölürek Eyüpde Mihrişah Valde Sultan Türbesine gömülmüştür.

Boğaziçinde, Akıntıburnunda maruf bir yalıya sahip bulunan Beyhan Sultan, bu sahilde iki çeşme yaptırmıştır. Biri, Kuruçeşme caminin arkasındaki sokağın köşebaşındadır.

Çıktı sıfır lûleden tarih ana
İç bu zibâ ab-ı nâb-hoşgûvar.

beyitli kitabesine göre 1801 (1216) tarihinde inşa edilmiştir.

Diğer çeşme, Arnavutköyünde Akıntıburnundadır. 1804(1219) da yapılmış olup, tarihini Enderûnî Vasîf söylemiştir:

Vasîfa şayeste tahrîr eylesen tarih-i tam
Yaptı Beyhan Sultan âlâ tarh-ı dîlû çeşmesâr.

Bib: Başbakanlık Arşivi, Muallim Cevdet tasnifi, Saray, nr.1983 (1201), nr.1945,(1204), nr.2407, (1212), nr.1987, (1216), nr.1262,(1216), nr.153,(1218); Kâmil Tasnifi, Tayinat defteri, nr.7254,(1209), nr.7259,(1230); Cevdet Paşa, Tarih, c.III, s.97, 218, c.XII, s.133 ; İbrahim Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, c.II, s.163,165 .

BEZMİALEM VALDE SULTAN

(? - 1853) İkinci Mahmud'un kadını ve Sultan Abdülmecid'in annesidir.

Valde Sultanlığı esnasında halka ve fakirlere yaptığı iyiliklerle iyi bir Şöhret kazanmıştır. Halka hizmet maksadıyla yaptırdığı eserler arasında en meşhuru Güreba Hastahanesidir. Yenibahçede, Nakkaş Paşa Arsasında yaptırdığı bu hastahane'nin inşaatı 1845 de tamamlanmış ve açılış merasiminde Sultan Abdülmecid de hazır bulunmuştur.

Ayrıca, Delmabahçe camii ile mektep ve çeşmeler yaptırmış ve bu hayır eserlerine mühim vakıflar bırakmıştır.

2.5.1853 de vefat ederek, İstanbul halkının oandan katıldığı bir cenaze alayı ile İkinci Sultan Mahmut türbesine gömüldü.

O tarihte İstanbulda bulunan bir İngiliz denizcisinin müşahadesine göre, "Bezmialem kadının ölümüyle, bilhassa kadınlar ve fakirler şefkatli bir dostlarını kaybetmiş oluyarlardı".

Kasımpaşada Karaiman camii önünde yaptırdığı çeşmenin tarihi şudur:

Dedi tarih-i tamın çaker-i dirinesin Ziver
Akıttı Bezmialem nam sultan ma-i aynülhak.
1257(1841)

Bib: Başbakanlık Arşivi, Muallim Cevdet tasnifi, Saray, nr.5340 (1258), nr.6239 (1264); Lûtfî, Tarih, c.VIII s.71; Mehmet Süreyya, Sicilli Osmanî; İbrahim Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri c.II s.194, 195 ; Adolphus Slade, Ali Rıza Seyfi, Türkiye ve Kırım harbi s.12.

BEZMİ HANIM

Sultan Abdülmecid'in altıncı kadınıdır. Hayatı bir roman mevzuunu andıran Bezmi Hanım, Hıdiv Mehmet Ali Paşanın oğullarından İsmail Paşanın (Gelin Hanım) namıyla maruf zevcesinin evlatlığı idi. İsmail Paşanın Habeşistan harbinde öldürülmesi üzerine Gelin Hanım -ki Halil Hamid Paşanın torunu idi- İstanbulda yerleşmiş ve güzel evlatlığını itina ile büyüterek, iyi bir musiki terbiyesi vermişti. Bezmi'nin, bilhassa piyano çalmaktaki mehareti zamanın müzik düşkünlü hükümdarı Sultan Mecid'in kulağına giderek saraya çağırtmış, piyanosunu dinlemiş, veğenmiş ve prensesten istemiştir.

O zaman takriben otuzbeş yaşında olan Sultan Mecid Bezmi hanımı saray adetlerinin hilâfına nikahlı zevce olarak aldı ve doğrudan doğruya altıncı Kadın efendiliğe yükseltti.

Fakat bir şehir çocuğu olarak yetişen Bezmi hanım, saray hayatının ve bilhassa Kadın efendi olmanın güç şartlarına intibak edemediğinden bir müddet sonra tatlik edildi.

Osmanlı Saray ananelerine göre, Hasekilik, Kadın efendilik gibi mevkilere yükselmiş Padişah zevcelerinin dul kaldıktan sonra, ikinci defa evlenmelerine mahâl verilmezken, Bezmi hanım tolerans sahibi bir hükümdar olan Sultan Mecid'den ayrıldıktan sonra şehir hayatına dönmüş ve feriklerden Ressam Tevfik Paşa ile evlenmiştir. Fakat, biraderine nazaran dar görüşlü ve muhafazakar tanıyan Abdülaziz tahta geçince, hükümdarlık makamına karşı yapılmış bu saygısızlığı cezalandırmak maksadıyla Tevfik Paşayı tekaüt ederek hanımıyla beraber Bursa'ya sürmüştür. Bu darbeden müteessir olan Tevfik Paşa, dostlarının da tavsiyesiyle Bezmi hanımı boşayarak sürgünden kurtulmuş ve dervişliğe intisab etmiştir.

Bezmi hanım üçüncü defa olarak Bursa evkaf müdürü Uzun Ahmet beyle evlendi. İstanbul'da, Eyüpte yerleştiler. Lakin bu üçüncü evlenmeden de mes'ut olmadı ve sıkıntı içinde öldü.

Fevkalâde güzel olan kızı Cavidan'ı Mısırlı Zeynep hanıma evlatlık olarak vermişti. Sultan Abdülmecid'in oğullarından Şehzade Süleyman efendi de bu Cavidan hanıma tutulmuş, ancak ikinci Abdülhamid'in tavassutu ile evlenebilmiştir. Fakat, Cavidan hanım da annesi gibi bir müddet sonra Şehzadeden ayrılarak, Mısırlı Prens Hüseyin beyle evlenmiştir.

Bib: Ali Rıza bey, Onüçüncü Asrı Hicrîde İstanbul Hayatı, Peyami Sabah Gazetesi, 27.12.1337.

BİNNAZ KADIN

Birinci Abdülhamid'in üçüncü kadınıdır. Mayıs.1823 de öldü. Hamidiye Türbesi bahçesinde medfundur.

Bib: Mehmet Süreyya, Sicillî Osmanî.

BÜLBÜL KADIN

İkinci Beyazid'in kadınlarından olup, Şehzade Ahmed'in annesidir.

Amasyada, Hatuniye mahallesinde cami, imarethane ve mektep yaptırmış; bunlar için 1509 (915) tarihli bir vakfiye bırakmıştır.

Oğlunun akibetini gördükten sonra ölmüş, Bursa'da Muradiyede gömülmüştür.

Şehzade Ahmed'in, Bülbül hatun isimli bir zevcesi de vardır.

Bib: Hisameddin, Amasya tarihi,c.I, s.134.

CEMİLE HANIM SULTAN

Abdülmeccid'in kızı Fatma Sultanla Galip Paşanın çocuklarıdır. Ancak bir kaç gün yaşamış, Eyüpde Bostan İskelesinde gömülmüştür.

Bib: Mehmet Süreyya, Sicillî Osmanî.

CEMİLE SULTAN

İkinci Mahmud'un kızıdır. 1818 de doğmuş, küçük yaşda ölmüştür.

Bib: Başbakanlık Arşivi, Muallim Cevdet tasnifi, Saray nr.398 (1233).

CEMİLE SULTAN

Sultan Abdülmeccid'le, Üçüncü Kadın Ruzidilin kızıdır. 17.7.1843 de doğdu. İki yaşında iken annesini kaybetti. Yine öksüz kalmış kardeşi Abdülhamid'le beraber, dördüncü kadın Ferestü hanımın nezareti altında büyütüldü. Bu sebepten, ablaları Fatma Sultanın Beşinci Murad'a, Cemile Sultanın ise ikinci Abdülhamid'e yakınlık gösterdikleri söylenirdi.

Cemile Sultan, 1858 de Fethi Paşanın oğlu Mahmud Celâleddin Paşa ile evlendirildi. Nişantaşında yapılan düğün merasimi oniki gün sürdü.

Mahmud Celâleddin Paşa ile Fatma Sultanın kocası Nuri Paşa, bilhassa Sultan Aziz'in hal'ini takibeden hadiselerde mühim faaliyet göstermişlerdi. Mahmud Paşa, zevcesi Cemile Sultanın da tesiriyle Abdülhamid'in dülusunu hazırlayan vekaide bu hükümdarın lehine çalışmış; hatta bir ara genç müstebidin mutemedi olarak, Mithat Paşa ve arkadaşlarının bertaraf edilmesine hizmet eylemiştir. Fakat Osmanlı sarayının " Padişah iclâs edenler yaşatılmaz" kaidesine kurban olarak, bir müddet sonra Sultan Aziz'in katli suçuyla itham edilmiş ve sürüldüğü Taif şehrinde öldürülmüştür. Cemile Sultanın, kardeşinin bu ihanetinden sonra uzun bir matem hayatı yaşadığı söylenir.

Fethiye ve Fatma isimli iki kızı olmuştur.

Bib: Lutfî, Tarih, c.VII s.69 ; Mehmet Süreyya, Sicillî Osmanî, Almanak Gota, muhtelif nüshalar; Nevsâli Milli, 1327, 1328 sayıları; Ali Rıza bey, Onüçüncü Asrı Hicrîde İstanbul hayatı, Peyamı Sabah Gazetesi, 2.Ocak, 9.Mayıs.1337 nüshaları.

CEYLANKÂR HANIM

Sultan Abdülmeccid'in ikinci ikbalidir. 1856 da ölmüş, Fatih'de Münire Sultan türbesine gömülmüştür.

Bib: Mehmed Süreyya, Sicillî Osmanî

(D)

DEVLET HATUN

(? - 1413) Gerimiyan beyi Süleyman beyin kızı, Yıldırım Beyazıd'ın zevcesi ve Çelebi Sultan Mehmed'in annesidir.

Germiyan beyi, Osmanlıların günden güne kuvvetlenmesi üzerine, memleketimin ve oğlunun istikbalini bir nevi muhtariyet halinde emniyet altına almak için Devlet Hatun ismindeki kızını, Birinci Murad'ın oğlu Şehzade Beyazıd'a vermeyi kararlaştırmış ve İshak Fakihî Bursaya elçi göndermiştir. Teklifinin kabulü üzerine Kütahya şehri, Simav kasabası, Eğrigöz ve Tavşanlı Kaleleri Devlet Hatunun cehizi olmak üzere Osmanlılara verildi. Bursa Kadısı Koca Efendi hanımı, Aksungur ve Haremî reisliğinde bin kişilik bir kafilâ Kütahyaya giderek Gelin Hanımı Bursa'ya getirdiler. 1381 de Bursa'da o asrın ve ilk Osmanlıların en muhteşem düğünü yapıldı. Mısır ve Şam elçileri, Karaman, Hamid, Saruhan, Aydın, Mentеше ve İsfendiyyar oğulları zengin hediyelerle düğünü şereflendirdiler. Osmanlı ümerası arasında bilhassa Gazi Evrenos beyin hediyeleri büyük bir kıymet taşıyordu.

Devlet Hatun 1386 da Çelebi Sultan Mehmed'i dünyaya getirdi. Yıldırım Beyazıd'ın felaketini, kardeş kavgalarını ve nihayet oğlunun memlekete hakim olduğunu görmüş, Şevval.816 = Aralık.1413/Ocak.1414 de ölecek Yeşilcamî civarında gömülmüştür. Kabir taşı Mermerden olup kitabelidir.

Bib: Başbakanlık Arşivi, Ali Emirî tasnifi, Emir Bedrettin Mahmud vakfiyesi (Ahirî Şaban.841); Aşık Paşazade, Tarih, s.57 Hoca Sadettin, Tacüttevarih, c.I, s.94,97 ; Hüsameddin, Amasya tarihi, c.III, s.157; Halil Ethem, Türbesi hakkında, TOEM,VIII, 509 ; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c.I, s.14-15, 71, 242.

DİLÂŞUB SALİHA KADIN

(? - 1689) Sultan İbrahim'in kadını, Üçüncü Süleymanın annesidir. 7.12.1642 de bu şehzadeyi dünyaya getirmiştir. Kösem ve Turhan Valdeler arasındaki mücadele sırasında, Kösem Valdenin torunu Dördüncü Mehmed'i hal'ettirerek, saf ve tahakküm altına alınması kolay bir kadın olan Dilâşub hasekinin oğlu Şehzade Süleymanı ielas edeceği şayi olmuş vezbu kompleyu önlemek maksadıyla Kösem Valde öldürtülmüştür.

Dilâşub kadın, Dördüncü Mehmed'in uzun süren saltanatı boyunca daima oğlunun katli endişesiyle 48 yıl eski sarayda çile doldurmuş ve nihayet ahir ömründe ihtiyar oğlunun saltanatını görmek saadetine ermiştir. Fakat yaşı sekseni aştığından, bir müddet sonra yatağa düşmüş ve bir yıl kadar yatarak, 5.12.1689 da Edirne'de ölmüştür.

Bib: Silâhtar Fındıklılı Mehmed Ağa, Tarih, c.II, s.484; Naima, Tarih, c.IV, s.16.

./.

DÜRİYE SULTAN

Berinci Mehmed'in oğlu, Ziyaeddin efendi ile Ünsiyâr Hanımın kızıdır.
4. Temmuz.1905 de doğmuştur.

Bib: Nevsalı Millî, 1327, 1328 nüshaları.

DÜRRÜŞEHVAR HANIM (Ahretlik Hanım)

Birinci Abdülhamid'in Şehzadeliğinde dünyaya gelmiş kızıdır. Birinci Ahmed'den itibaren Şehzadelerin çocuk sahibi olmalarına müsaade edilmediğinden, Dürrüşehvar gizli olarak saray haricinde büyütüldü. Babasının ölüsünden sonra ise resmen Sultan ünvanı verilmemekle beraber, resmi Sultanlar gibi nüfuz ve itibara sahip olarak (Ahretlik Hanım) namıyla şöhret bulmuş ve ricalde Selim Ağanın oğlu Ahmet Nazif efendi ile evlendirilmiştir. Darphane ve Tersane Eminliklerinde bulunan Selim Ağa ile son vazifesi ordu nezdinde sedaret kethüdalığı olan Nazif efendi, Birinci Abdülhamid'in son yıllarında kudretli sandarazamların dahi azlettirecek derecede geniş nüfuza sahip olmuşlardı. Hatta genç ve muktedir sandrazam Halil Hamid Paşayı, Sultan Selimi iolâs edecek diye ve Dürrüşehvar hanım vasıtasıyla saraya ihbar ederek öldürttükleri şayi olmuş ve tarihlerimizde yer almıştır.

Selim III. ölüsünden bir ay sonra, Şehzadeliğinde kırıldığı bu iki zatı öldürtmüştür(1789).

Dürrüşehvar hanım, küçük kardeşi İkinci Mahmud'un ölüsünden sonra yeniden itibar görmüş, hatta annesi saraya alınmıştır. Bu devre ait saray defterlerinde Hanımın, Sultanlar gibi tahsisat aldığı görülür.

Şevval.1241 = Haziran.1826, da ölmüş, Fatih'te İkinci Mahmud'un annesi Nakşidil Kadın Türbesine gömülmüştür. Zeynep ve Atiyyetullah isimli iki kızı vardır.

Bib: Başbakanlık Arşivi, Kâmil Tasnifi, Tayinat defteri nr.7254 (1225); Cevdet Paşa, Tarih,c.IV, s.221-225; Mehmet Süreyya, Sicilli Osmanî; Ali Rıza, Onüçüncü Asrî Hicride İstanbul Hayatı, Peyamı Sabah Gazetesi, 30.Kânunuevvel.1337.

DÜRRÜŞEHVAR SULTAN

Son Halife Abdülmecid Efendinin kızı ve Haydarabâd Nizamının oğlu, Berar Prensiniin zevcesidir.

(E)

EBRİREFTAR KADIN

İkinci Mahmud'un , Altıncı kadınıdır. 1826 da ölmüştür.

Bib: Ali Rıza, Onüçüncü Asr Hicrîde İstanbul Hayatı, Peyami Sabah Gazetesi, 27.12.1337.

EDÂDİL KADIN

(? - 1875) Sultan Abdülaziz'in Üçüncü Kadını ve Şehzade Mahmud Celâleddin Efendinin annesidir. Bu padişahın hal'inden bir müddet evvel ölmüş, Sultan Mahmud Türbesine gömülmüştür.

Bib: Mehmet Süreyya, Sicillî Osmanî.

EFENDİZEDE HATUN

(? - 1397) Sultan Orhan'ın torunu, Şehzade Süleyman Paşanın kızıdır. Akşehirde, İmaret caminin sol tarafında, evvel Zilkade 799 (Temmuz.1397) Tarihli ve kitabeli kabri, merhum Ahmet Tevhid bey tarafından bulunmuştur (TOEM 44/107).

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c.I, s.17 de, Kütürüm Beyazid Beyin oğlu Süleyman Paşanın, 1385 den evvel Şehzade Süleyman Paşa ile evlendiğini yazmaktadır. Hayatı hakkında hiç bir bilgiye sahip bulunmadığımız Efendizade Hatun ile, Süleyman Paşa ile evlenen hanımın aynı şahıs olduğuna dair bir kayda tesadüf edilememiştir.

EMETULLAH SULTAN

(? - 1729) İkinci Mustafanın son yıllarında dünyaya gelmiş bir kızıdır. 1720 de evlenme çağına girerek, Amcası Ahmet III. tarafından Sirke Osman Paşaya namzet gösterildi. Muhtelif valiliklerde bulunmuş olan Osman Paşa evvelce Dördüncü Mehmed'in torunu ve Fatma Sultanın kızı Rukiye Hanım Sultanla evlenmiş ve bir müddet evvel bu zevcesini kaybetmişti. Düğün merasimi 13.9.1720 de Lâle devrine mahsus parlak merasimle yapıldı. Sultanın ikâmetine teedit edilen, Süleymaniyede Haylî Efendi Konağı tahsis olundu. Bir müddet sonra, Hibetullah adı verilen bir kız dünyaya getiren Emetullah Sultan genç yaşında ve 19.Nisan.1729 de vefat ederek Yenıcamî Türbesine gömüldü.

Bib: Raşit, Tarih, c.IV, s.221; Suphi, Tarih, s.148; M.Raif, Mir'atı İstanbul, c.I, s.177; Mehmet Süreyya, Sicillî Osmanî.

EMETULLAH SULTAN

(1718 - 1719) Üçüncü Ahmed'in, yalnız Sicillî Osmanîde zikredilen, küçük yaşta ölmüş çocuklarından biridir. Yeni cami türbesine gömülmüştür.

./.

EMETULLAH SULTAN

(1723 - 1724) Üçüncü Ahmed'in bu ismi taşıyan ikinci kızıdır. O da pek az yaşamış, Yeniceami Türbesine gömülmüştür.

Bib: Ç.zade Asım, Tarih, s.68, 174; Mehmet Süreyya, Sicillî Osmanî.

EMİNE ATİYYE SULTAN

Beşinci Murad'ın torunu, Salâhaddin efendinin kızıdır. Annesi Tevhide hanımdır. 4.12.1891 de doğmuştur.

Bib: Nevsali Millî, 1327, 1328 nüshaları.

EMİNE LUTFİYE HANIM SULTAN

(1862 - 1865) Sultan Abdülmecid kızı Fatma Sultanla, Nuri Paşanın küçük yaşta ölmüş bir çocuğudur.

Bib: Mehmet Süreyya, Sicillî Osmanî.

EMİNE HANIM

Salihâ Sultanın torunu, Fatma Hanım Sultanın kızıdır. Babası İbrahim beydir. Saray kayıtlarına göre, Annesinin ölümü üzerine 26.12.1797 de tayinatı, bu hanıma tahsis olunmuştur. İkinci Mahmud devrini idrak etmiştir.

Bib: Başbakanlık Arşivi, Kâmil Tasnifi, nr.7254 (1212), nr.7259 (1230).

EMİNE HANIM SULTAN

(? - 1813) Salihâ Sultanla, Sarı Mustafa Paşanın kızıdır. 1750 de İsmail Zühtü beyle evlendirilmiş, Ağustos.1813 de ölümler Eyüpde gömülmüştür.

Bib: Mehmet Süreyya, Sicillî Osmanî.

EMİNE SULTAN

(1696 - 1739) İkinci Mustafanın kızıdır. 1.9.1696 da doğdu. Küçüklüğünde, Haç Emiri ve Şam Valisi Hüseyin Paşaya namzet gösterilmişti. Fakat Hüseyin Paşa Haç yolunu iyi muhafaza edemediğinden gözden düşmüş ve nişan be-zularak damatlık şerefi, sarayda mümtaz bir meyki kazanan keng ve zeki Silahtar Çorlulu Ali Ağaya bahşedilmiştir (1702).

İkinci Mustafanın kızlarını evlendirmek için büyük bir hevesle yaptırdığı hazırlıklar, tahtdan indirilmesiyle yarım kalmış ve ancak Çorlulu Ali Ağanın sedarete yükselmesi neticesinde, Üçüncü Ahmet tarafından ikmal ve intağ edilmiştir.

Emine Sultanla, Köprülü Numan Paşaya namzet olan Ablası Ayşe Sultanın düğünleri, Büyük Anneleri Gülnüş Emetullah Valde sultanın nezaretinde 1708 tarihinde büyük törenlerle yapılmış, Valde sultan ve Padişah misafir kaldıkları sadrazaman sarayından düğün alayını seyretmişlerdir.

Emine Sultanın genç sadrazamla müsterek hayatları uzun sürmedi. Üçüncü Ahmed'in kızı Fatma Sultanın Silahtar Ali Ağaya namzet gösterilmesine muhalefet edecek kadar nüfuz kazanmış olan Ali Paşa, Haziran 1710 da Pa-dışahın gazebine uğrayarak evvelâ azil ve sürgün, birbuçuk yıl sonra da katledildi.

Emine Sultan, ikinci izdivacını Kız Hüseyin Paşa-zade İbrahim Paşa ile yaptı. İbrahim Paşa o devrin meşhur silahtarları gibi birara Pa-dışahın teveccühünü kazanarak vezir olmuş, fakat sonra gözden düşerek eyaletten eyalete dolaşmış ve 1136 (1724) de Erzurumda vefat etmiştir.

İkinci defa dul kalan Emine Sultan, dört yıl sonra 29 Temmuz 1728 de, İstanbul'a çağırılan Aydın muhassısı Abdullah Paşa ile evlendi-rildi. Şam ve Halep valiliklerinde bulunan Abdullah Paşa 1735 de ölmüş-tür. Emine Sultan dört yıl sonra 1739 da vefat etmiş; Mevlevihane kapısın-da sarayının bulunduğu mevkide ve Mimar Acem caminin yanındaki hususi türbeğe gömülmüştür.

Adı geçen caminin avlu kapısı dışında, evvelce suyu kendi sara-yından getirilen ve halen muattal olan bir çeşme yaptırmıştır. Tarihi:

Remziya geldi bir güzel tarih
Emine Sultan beca hayrı dua.

1151 (1738)

Şehremininde, Küçük saray meydanında da:

Çeşmesâr-ı dilde Remzi dediler tarihini
Amine Sultan icra etti lûtf-u zenzemin.

1149 (1736-37)

tarihli bir çeşmesi vardır.

Bib: Başbakanlık Arşivi, Muallim Cevdet tasnifi, Saray, nr. 5199 (1148), Kâmil tasnifi, Tayinat defteri nr. 7246 (1150); Raşit, Tarih, c. II, s. 529, c. III, s. 244; Çelebizade Asım, Tarih, s. 94-95, 565; Hüseyin Ayvanşarayı, Hadikat al-cevami, c. I, s. 206; Mehmet Süreyya, Sicilli Osmanî, Emine Sultan, İbrahim Paşa, Abdullah Paşa maddeleri; İbrahim Hilmi Tanışık, İstanbul çeşme-leri, c. I, s. 150, 160.

EMİNE SULTAN

Üçüncü Ahmed'in, Emine Adı verilmiş ve çocukken vefat etmiş iki kızı var-dır. Birincisi, 1720 de ölmüş ve Yeniceami Türbesine gömülmüştür. İkincisi ise, 1732 - 33 tarihlerinde ölmüştür.

Bib: Suphi, Tarih, s. 48; Mehmet Süreyya, Sicilli Osmanî.

EMİNE SULTAN

(1788 - 1791) Birinci Abdülhamid'in son çocuklarındandır. Babasının ölü-münden sonra da bir müddet yaşamış ve 9.3.1791 tarihinde ölüerek, Hamidiye türbesine gömülmüştür.

Bib: Cevdet Paşa, Tarih, c. IV, s. 200, 219.

EMİNE SULTAN

(1809 - 1809) Ondört ay padişahlıkta bulunan Mustafa IV. Tahtdan indirile-rek katledildiği zaman, bir kaç cariyesi hamile bulunuyordu. Bu cariyeler-den birinden Mart. 1809 da Emine Sultan dünyaya gelmiş, kız olduğu için hayatına kıyılmamış ve adı 11.4.1809 da saray tayinat defterine geçiril-miştir. Sekiz aylık iken ölmüş, tayinatı 13.11.1809 da kesilmiştir.

Bib: Başbakanlık Arşivi, Kâmil Tasnifi, Tayinat D. nr. 7254 (1209).

EMİNE SULTAN

(1813 - 1816) İkinci Mahmud'un kızıdır. Resmî saray kaydına göre, 31. Temmuz.1813 de doğdu. 24.Eylül.1816 gecesi Beşiktaş sarayında, Haseki Sultan dairesinde dolapta bırakılmış bir mumdan çıkan yangın neticesinde, küçük bir cariye ile beraber yanarak ölmüştür.

Bib: Başbakanlık Arşivi, Muallim Cevdet Tasnifi, Saray, nr.1874 (1228), Kamil Tasnifi, Tayinat defteri nr.7259 (1231); Cevdet Paşa, Tarih, c.X, s.117, 227.

EMİNE SULTAN

(1866 - 1867) Sultan Abdülaziz'in küçükken ölmüş bir kızıdır. Kasım.1866 da doğmuş, 1867 yılının ilk ayında ölmüş ve Sultan Mahmut Türbesine gömülmüştür.

Bib: Mehmet Süreyya, Sicillî Osmanî.

EMİNE SULTAN

Sultan Aziz'in bu ismi taşıyan ikinci kızıdır. Annesi Nesrin hanımdır. 4.8.1873 de doğmuş, 19.Ağustos.1901 de "İbni Batuta Seyahatnamesi" mütercimi Mehmet Şerif Paşa ile evlendirilmiştir.

Bib: Almanak Gota (1906), Nevsalı Millî, 1327, 1328 nüshaları.

ERHONDU HATUN

Hüviyetini tahrir defterlerinden tesbit ettiğim bu sultan, Birinci Murat'ın kızı ve Yakup beyin zövesidir. Kocasından evvel ölmüştür.

Bib: Başbakanlık Arşivi, Bursa Tahrir Defteri, nr.435 (Kanunî devrî)

ESMAHAN KAYA SULTAN

(1632 ? - 1659) Dördüncü Murad'ın kızıdır. Muasırı Evliya Çelebi, 27 yaşında öldüğünü kaydettiğine göre, takriben 1632 - 33 yıllarında doğmuştur. Yine kuvvetle muhtemel olarak Dördüncü Murad'ın üç yetişkin kızının en büyüğüdür.

Murad IV, Saltanatının son yıllarında bu kızını, güzdesi ve sarayın en nüfuzlu adamı olan Silahtar Mustafa Paşa ile evlendirmeyi tasarlamıştı. Fakat, Silahtarla çetin bir mücadeleye girmiş olan sadrazam Kara Mustafa Paşa Sultan Murad'ın ölümünden sonra bu tasavvuru akim bıraktırdı. Kaya Sultanın Kethüdası ve Silahtar Paşanın adamı olan Mevkufatçı Mehmet Efendinin bu izdivacı tahakkuk ettirmek için Valde Sultan nezdinde yaptığı gizli teşebbüslerin sadrazam tarafından duyulması, Silahtarı imha için beslenen tasavvurun bir an evvel icrasına amil olmuştu(1642).

Sultan İbrahim, Eylül.1644 de Edirneye yaptığı bir seyahatten dönüşünde, Kaya Sultanı Erzurum Muhafızlığından mazul ve abaza cinsinden Melak Ahmet Paşa ile evlendirdi.

Evliya Çelebi teyzesadesi ve mahmisi bulunarak malîyetinde muhtelif seyahatler yaptığı Melek Ahmet Paşa ile zevcesinin hayatından eserinde sık sık bahseylediği gibi, bilhassa dostlarına hediye ettiği " Kaya Sultan yağlıkları " vesilesiyle de bu hanımın ismini okuyucularının hafızasında yerecek kadar tekrarlar.

Naima (c.IV, s.444) ve Hammer (Atâ tercümesi, c.X, s.159) 1649 yılı vukuatı arasında, Kaya Sultanın, Haydar Ağa-zade Mehmet Paşaya nikah edildiğini ve defterdar İbrahim Paşanın sağdıç olduğunu kaydetmek suretiyle hataya düşmüşlerdir. Kaya Sultan bu tarihte Melek Ahmet Paşanın zevcesi olduğuna göre, Mehmet Paşaya verilen sultan ihtimal Dördüncü Murad'ın bir diğer kızıdır.

Evliya Çelebinin ifadesine göre "gayet âkile, müdabbire ve dündendiş" bir kadın olan Esmahan Kaya Sultan, kocasıyla pek sevişir, güzel geçinirdi. O devirde hayatta olan 17 sultan arasında bu kadar mes'ut bir çift mevcut değildi. 1659 da hamile kalması, henüz yirmiyedi yaşında iken hayatının feci bir şekilde nihayet bulmasına sebep oldu. Daha hamile iken fena rüyalar görmüştü. Doğum Eyüp Sultandaki yalısında vukua geldi. O gün Sultan kır kese, Paşa on kese sadaka verdiler. Fakat, Sultan şişmandı. O asırlarda emsali pek çok görüldüğü gibi bilgisiz ebelerin kurbanı oldu. Yapılan feci ve garip müdahalelere rağmen, doğumun dördüncü günü vefat etti. Cenaze namazı binlerce kişinin iştirakiyle Eyüpte kılınarak, Sultan Mustafa Türbesinde " Hareme nazır Pencere Üüne " gömüldü.

Kaya Sultanın Melek Ahmet Paşadan, daha evvel bir kızı olmuştu. Vefatını müteakip, o sırada sadrazam bulunan Köprülü Mehmet Paşa derhal Eyüp yalısına gelerek zamanın adeti mucibince Sultanın bütün eşyasını, bu arada Melek Ahmet Paşanın şahsi emvalini -Paşanın müdahalesine rağmen- mühürlemiş ve müsadere etmiştir.

Cenaze günü, Melek Ahmet Paşanın ağlamasına hayret eden ihtiyat Köprülünün " Bir kadın için ağlamak ayıp değilmi ? ahtım olsun sana bir başkasını vereyim." yollu tesellisine karşı, Ahmet Paşanın "Ahtına yetişme ! " diye hiddetle cevap vermesi meşhurdur.

Şehzade camii haziresinde, "Kaya Sultan kızı Afife Hanım" kitabeli ve Rebiülevvel.1064 tarihli bir küçük mezar taşı mevcuttur.

Bib: Başbakanlık Arşivi, Kâmil Tasnifi, Masarifi Şehriyâri defteri, nr. 7104 (1048); Evliya Çelebi, Matbu seyahatname, c.V, s.255 ve devamı; Karaçelebi-zade Abdülaziz, Ravzat-ul-ebrar, s.624; Naima, Tarih, c.IV, s.11; Hammer, Atâ tre.,c.IX, s.286, c.X, s.17, 40, 56, 164, 242.

ESMAHAN SULTAN

(1544 - 1585) İkinci Selim'in kızı ve Sokollu Mehmet Paşanın zevcesi olarak maruftur. Bu padişahın şehzadeliğinde ve Saruhan eyaletine tayin olduğu 1544 yılında doğdu. Büyük Babası Sultan Süleymanın hayatında ve 1562 yazında (Busbek'in 17.8.1562 tarihli raporu, Hammer, Atâ tre.c.VI, s.100-101) Sokollu Mehmet Paşaya tevziğ edildi.

Kanununin son yıllarına yetişerek teveccühünü kazanan Sokollu Mehmet Paşa, Şehzade Beyazid isyanında Selim'in tarafını tutarak, asi şehzade üzerine gönderilen orduya kumanda etmiş ve bu suretle kendi istikbalini şehzade Selim'in mukadderatına bağlamıştı.

Esmahan sultan bu hizmetin ilk mükâfatı olduğu gibi, Selim'in diğer kızı Şah Sultan da Beyazid'in idamı için elçilikle İran'a gönderilen Hasan Ağaya -sonradan paşa- verilmiştir.

1565 de sadarete tayin olunan Sokollu Mehmet Paşa 14 yıl bu makam büyük bir muvaffakiyetle işgal etti. İzdivaçlarından az sonra İbrahim adı verilen bir oğulları dünyaya geldi. Rivayete nazaran ilk önce doğumu gizli tutulan bu çocuk, Selim'in ölümü üzerine sarayda yetiştirilmiş ve İbrahim Han namıyla maruf olarak muhtelif devlet hizmetlerinde bulunmuştur. Zamanımıza kadar gelen Sultan ailelerinden İbrahim Han-zadelerin ceddidir.

Sokollunun "Tavîl" lakabıyla anılacak derecede uzun boylu olmasına rağmen, Esmahan Sultan çok kısa boylu, çirkin, fakat zeki ve ihtiras sahibi bir kadındı. Babasının ve o devri temsil eden Sokollunun zamanında büyük bir nüfuza sahip olmuş ve saray kadınlarının devlet işlerine en çok karıştıkları Üçüncü Murad devrinde de bu nüfuzunu yürüterek saray entrikalarında mühim bir rol oynamıştı.

1579 da Üçüncü Murad, muazzam hizmetlerini hiçe sayarak Sokollu Mehmet Paşayı insafsızca öldürmüş, Esmahan sultan da bir müddet sonra kendine koca aramak ve şerefsiz bir izdivaç yapmak suretiyle bu muhterem vezirin hatırasına karşı, kardeşi kadar hürmetsiz ve bigâne kaldığını göstermiştir.

Önce zamanın parlak vezirlerinden Özdemiroğlu Osman Paşaya varmak istemişti. Onu elde edemeyince yakışıklı ve silahşor vezirlerden Kalaylıkoz Ali Paşaya talib oldu.

Ali Paşa bu tarihte evli ve çocuk sahibi idi. Budine bir hattı Hümayun gönderilerek karısını boşaması ve Esmahan Sultanla evlenmek üzere İstanbul'a gelmesi ferman olundu. Emre boyun eğen Ali Paşa karısını boşayarak İstanbul'a giderken, Peçevinin ifadesiyle, kadının feryat ve figanı Budin'in dağını, taşını ağlatmış ve halk arasında büyük bir hadise olmuştu.

1584 Ağustosunda İstanbul'a gelen Ali Paşa, Sokollu konağına inmiş, Saraya peşkeş olarak kıymetli hediyeler sunmuştu. 19.Ağustos.1584 günü Esmahan Sultanla izdivaç etti. Fakat Ali Paşanın eski zevcesinin ahi pek çabuk tutmuş,saadetleri ancak bir yıl sürmüştü. 5.Ağustos.1585 tarihinde Ali Paşadan bir erkek çocuk dünyaya getiren Esmahan Sultan, doğumun ikinci günü vefat etti. Babası İkinci Selim'in türbesine gömüldü.

Mahmut adı verilen çocukları elli gün sonra ölmüş Eyüpte, Sokollu türbesinde kardeşleri yanına gömülmüştür. Bu faciyanın son kurbanı olan Kalaylıkoz Ali Paşa, Şubat.1587 de vazifesinden azledilmiş,fakat bu haberi almadan vefat eylemiştir.

Esmahan Sultan ile Sokollu Mehmet Paşanın, İbrahim Han'dan başka küçük yaşta ölen çocukları olmuştur. Eyüpde bugün pek bakımsız olan bu kıymetli vezirin türbesinde ve sandukasının etrafında bir takım küçük çocuk kabirleri mevcuttur. Bunlardan kitabelerini okuyabildiğimiz mezar taşları şunlardır: "Ahmet bin Paşa (973), İbni Paşa Pır Mehmet Şah (977), Duhter-i Paşa Safiye (985)".Fakat Sokollu Mehmet Paşa, Esmahan sultanla izdivacından önce evli ve çocuk sahibi bulunduğuna göre, bu çocuklardan hangilerinin Esmahan Sultana ait olduğunu tefrik, bugün için müşküldür.

İbrahim Hanzadelerden bir çoğu,türbenin bahçesinde medfun bulunmaktadır.

Osmanlı tarihinin en muhteşem devrini idrak eden Esmahan sultan muhtelif vilayetlerde zengin emlak ve araziye sahip olduğu gibi, İstanbul'da da bilahare İbrahim Hanzadelere kalan kıymetli konak ve yalılara malikti. Bu arada, o zaman İstanbul'un en güzel sayfiyesi sayılan Haliç sahilinde ve Sütlüce ile Karaağaç arasındaki geniş arazi içinde gayet

güzel bahçesiyle bir yalısı vardı. Sonradan "İbrahim Hanzade" yalısı namıyla maruf olan bu malikanenin bir kısmı, Üçüncü Selim zamanında Küçük Hüseyin Paşa tarafından satın alınarak Tersaneye ilâve edilmiştir.

Bib: Başbakanlık Arşivi, Kâmil Tasnifi, Teşrifat defteri, nr.66 (976); Tahrir defteri nr.619 (993); Selânikî, Tarih, Matbu nüsha, s.181, 191, Yazma nüsha, Üniversite K., var.350; Peçevi, Tarih, c.I, s.25 - 28, 392, 393; Evliya Çelebi, matbu seyahatname; c.I, s.410; Hammer, Ata tre., c.V, s.259, c.VI, s.291; Ali Rıza, Onüçüncü Asrın Hicride İstanbul hayatı, Peyami Sabah Gazetesi, 12.Mayıs.1337.

ESMA SULTAN (Büyük)

(1725 - 1788) Üçüncü Ahmetle Zeynep kadının kızıdır. Mustafa II. ve Abdülhamid I. devirlerinde iki kere sadarette bulunan ve o asrın felâketli hadiselerine adı karışan Muhsin-zade Mehmet Paşanın zevcesi olmakla maruftur.

Esmâ Sultan bilhassa, ~~kardeşi~~ kardeşi Birinci Abdülhamid zamanında büyük nüfuza sahip olmuş ve o devrin bazı siyasi hadiseleri üzerinde tesiri görülmüştür.

Babasının ölümünden sonra dört padişah saltanatını idrak eden bu Sultanın, Rumelinde çok zengin hasları ve mukataaları vardı. Kahyası ve diğer mensupları, bu arada Sakızlı Dimitri isimli bir bazirgân sultanın nüfuzuna dayanarak, topraklarında yaşayan halka türlü mezalimde bulunmuş, hatta İşkodra mutasarrıfı Mahmut Paşanın isyanına sebep olmuşlardır.

13.8.1788 de ölen Esmâ Sultan vasiyeti üzerine Eyüp'de kocası yanına gömülmüştür.

Bu sırada Rus harbi dolayısıyla para darlığı çekiliyordu. Hasisliği kadar serveti ile de meşhur olan Esmâ Sultanın ölümü üzerine mallarına elkonmuş, fakat bütün ümitlere rağmen parası zuhur etmediğinden adamları tevkif ve malları müsadere edilmiştir.

Kadırga Meydanında yaptırdığı çeşmenin tarihi şudur:

Dedi itmamına Fevfik-i duagû tarih
Dilküşa kıldı bu çeşmeyi Esmâ Sultan.
1193 (1779)

Bib: Başbakanlık Arşivi, Muallim Cevdet tasnifi, Saray, nr.2414 (Tarihsiz), nr.2719 (1156), nr.404 (1181), Kâmil Tasnifi, Tahrirat defteri, nr.7246 (1156), nr.2748 (1178); Vasıf, Tarih, c.I, s.234; Cevdet Paşa, Tarih, c.IV, s.74 - 77; Mehmet Süreyya, Sicilli Osmanî; İbrahim Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, c.I, s.206.

ESMA SULTAN (Küçük)

(1778 - 1848) Birinci Abdülhamid ile Ayşe Sineperver kadının kızıdır.

1792 de Üçüncü Selim tarafından, derya kaptanı Küçük Hüseyin Paşa ile evlendirildi. Düğünleri, Paşanın Akdeniz Korsanları üzerine yaptığı seferden dönüşünü müteakip yapıldı. Divanyolunda, bugün Sultan Mahmut türbesinin yerinde bulunan saray ikametlerine tahsis olundu.

Küçük Hüseyin Paşa, Üçüncü Selimin Şehzadeliğinde hizmetinde bulunarak muhabbet ve itimadını kazanmıştı. Cülusunda mabeyinci olmuş, bir müddet sonra Kaptan Paşalığa getirilmiş ve bu vazifede muvaffakiyet göstererek Tersane ve donanma umuruna düzen vermişti. Fakat genç ve haris bir saray politikacısı olduğundan Sultan Selimin sevgi ve güvenini yalnız şahsına inhisar ettirmek gayesiyle yıllarca mücadele etmiş ve bu mücadele sonunda mağlup ve yorgun düşerek 1803 de kırkyedi yaşında ölmüştür. Bıraktığı tereke yalnız borçlarını karşılamıştır.

Yirmibeş yaşında dul kalan Esma Sultan, her nedense diğer sultanlar gibi ikinci bir izdivaç yapmadı. Kendisi Şehzade Mustafanın (Mustafa IV) ana, baba bir kardeşi bulunuyordu. Bu sebeple kardeşinin cülusu ve bilahare saltanatının devamı uğrunda çalışmış, bilhassa Yeniçeri Ağaları üzerinde tesir icra etmiştir.

Mustafa IV bir müddet sonra tahtını kaybetmiş olmakla beraber, yerine geçen ve baba bir kardeşi bulunan ikinci Mahmut, ablasına karşı daima bağlılık göstermiş ve onun zamanında Esma Sultan hür ve mes'ut bir hayat sürmüştür.

Tuvalette ve iyi giyime son derece itina eder, herkesden şık olmak isterdi. Daima yeni modayı takibettiğinden kıyafeti, saray kadınları ve İstanbul hanımları tarafından model ittihaz olunurdu. Aynı zamanda gezmeye, zevk ve eylenceye de düşkün olmakla maruftu. Zamanın telâkkilerine ehemmiyet vermeden istediği gibi yaşar, şık ve güzel kalfalarıyla sık sık mesirelerde görülürdü. Bu hali bazen dedikodu ve tenkitlere yol açarsa da gayet eli açık olduğundan seyre gittikçe Yeniçeri kışlalarına, Bostancılara bol bol bahşişler verir ve bu suretle muhitiinin kalbini kazanmaya muvaffak olurdu.

Esma Sultan, kardeşlerinin en uzun ömürlüsü oldu. Tarihî fıkralar arasında, ikinci Mahmud'un "Abla, ya sen erkek olsaydın, ben ne yapardım." diye şakalaştığı rivayet edilir. Netekim kardeşinin ölümünden sonra dokuz yıl daha yaşamış ve tanzimat devrinin daha serbest ve eylenceye müsait günlerini idrak etmiştir.

Son yıllarında hafızasını kısmen kaybetmesine rağmen, kalfalarıyla mesireden mesireye koşarak o günlerin de zevkini çıkarmış ve 1848 de vefat eylemiştir.

Bib: Başbakanlık Arşivi, Muallim Cevdet tasnifi, Saray, nr.780 (1200), nr.211 (1208), nr.2038 (1237), Kâmil tasnifi Tayinat defteri, 7254 (1209), nr. 7259 (1230); Topkapı Sarayı Arşivi Kılavuzu, c.II, s.150 ; Cevde Paşa,Tarih, c.IV, s.199, c.V, s.223, c.VII, s.224 ; Mehmet Süreyya, Sicilli Osmanî ; Ali Rıza, Onüçüncü Asrı Hicride İstanbul Hayatı, Peyamı Sabah, 2.I.1337.

(F)

FAHRÎ SULTAN

Üçüncü Murad'ın az tanınmış kızlarından biridir. Bosna Beylerbeyi Sofu Bayram Paşa ile evlendirildi. Dördüncü Murad'ın son yıllarında hayatta bulunuyordu. Ayasofyada, Murat III. türbesinde medfundur.

Bib: Başbakanlık Arşivi, Ali Emirî tasnifi, Murad IV., nr.699 (1035), Kâmil Tasnifi, Tayinat defteri, nr.7104 (1048); Hüseyin Ayvansarayî, Hadikat al-cevami, c.I, s.

FATMA ALİYE HANIM SULTAN

İkinci Abdülhamid'in kızı Zekiye Sultanla Gazi Osman Paşanın oğlu Nuredin Paşanın izdivaçlarından 1311 (1893-94) tarihinde dünyaya gelmiştir. Mısırlı Mehmet Paşa ile evlenmiştir.

Bib: Nevsalı Millî, 1327, 1328 nüshaları.

FATMA GEVHERİN SULTAN

Sultan Abdülaziz'in torunu, Seyfeddin Efendinin kızıdır. 30.11.1904 de dünyaya gelmiştir.

Bib: Nevsalı Millî, 1327, 1328 nüshaları.

FATMA HANIM

Hibetullah Hanım Sultanla, Kel Ahmet Paşazade Ali Beyin kızlarıdır. Annesinin 1796 da vefatı üzerine, mahlûl tayinatı 29.6.1796 tarihli irade ile bu hanıma tahsis edilmiştir.

Aşağıda tarih ve numarası yazılı defter kaydına göre, 1801 de vefat etmiş ve bu tahsisat, kızı Hibetullah hanıma naklolunmuştur.

Bib: Başbakanlık Arşivi, Muallim Cevdet tasnifi, Saray, nr.1169, (1210), Kâmil Tasnifi, Tayinat defteri, nr.7254 (1210).

FATMA HANIM SULTAN

İkinci Beyazîd'in kızı ve Sinan Paşa zevcesi Ayşe Sultanın kızıdır.

Bib: Başbakanlık Arşivi, Babı Defteri, nr.2788 (1009).

FATMA HANIM SULTAN

(? - 1588) Şehzade Mehmed'in torunu, Hümaşah Sultanla Ferhat Paşanın kızıdır. Şehrîzor Beylerbeyi Mustafa Paşanın oğlu Gazi Mehmet beyle evlendirilmiştir.

./.

Zevciyle birlikte Şehzade Camii haziyesinde, İbrahim Paşa sebilinin karşısındaki köşede açık bir türbede medfundur. Üstündeki kitabe nazaran " Evaili Ramazan 996 Cuma = 29.7.1588 " tarihinde vefat etmiştir. Hadikat al-cevami'e göre iki yıl evvel vefat eden zevcine ait mezarın kitabesi silinmiştir.

"İbrahim Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, c.I. s.28-29 " da verilen malûmata göre, Yaylada Alyanak Tekkesi civarında 981 (1573) tarihli çeşme Fatma Sultana ait olduğu gibi, Hekimoğlu Ali Paşa Camii civarında yaptırdığı bir çeşme de yol yapılırken yıkılmıştır.

Bib: Başbakanlık Arşivi, Babı Defteri, nr.796 (6.8.1014); Selânikî, Tarih, s.331; Hüseyin Ayvansarayî, Hadikat al-cevami, c.I, s. ; Mehmet Süreyya, Sicillî Osmanî.

FATMA HANIM SULTAN

Sicillî Osmanîye göre, Dördüncü Murad kızı Rukiye Sultanla Melek İbrahim Paşanın kızıdır. Bıyıklı Mahmut Paşa ile evlendirilmiş, 1139 (1726/27) yılında vefat ederek Şehzade camii haziyesinde gömülmüştür. Ayşe Hanım Sultanın kardeşidir.

Filhakika Şehzade Camii haziyesinde, Yanyana Tramvay caddesine nazır olan bu iki hemşirenin kabirlerinden Fatma Hanım Sultanın kitabesindeki:

Ravza-i bâğ-ı cenan içre esüp bâd-ı hazan
Eyledi hâkile bir kamet-i servi yeksan.
Bint-i Han Ahmed-i evvel Melik-i mülk-ü oihan
Zübde-i silsile-i devlet-i Âl-i Osman
Dürret üt-tac-u havatîn-i saray-ı devlet
Âna ismetlû ve iffetlû Rukiyye Sultan
Kim o merhûme-i mağfûre-i valâ-güherin
Duhter-i pâk-i olan Fatma Hanım Sultan

mısralarıyla Anneleri Rukiye Sultan, Birinci Ahmed'in kızı gösterilmektedir.

Sicillî Osmanînin ifadesiyle, mezar taşı kitabesi arasındaki bu tezat tetkike muhtaçtır. Defter kayıtlarına nazaran, Dördüncü Murad'ın Rukiye isimli bir kızı bulunmasına rağmen, Birinci Ahmed'in aynı adı taşıyan bir kızına tesadüf etmedim. Eğer gerçekten böyle bir Sultan yoksa, Dördüncü Murad kızı Rukiye sultanın büyük babasının, yanlışlıkla babası gibi gösterilmiş olması melhuzdur.

FATMA HANIM SULTAN

(? - 1797) Saliha Sultanla Sarı Mustafa Paşanın kızıdır. 1161 (1748)de Rumeli Valisi Yahya Paşanın kardeşi İbrahim bey ile evlendirildi.

Emine, Zeynep ve Hüveylâ isimli üç kızı vardır. Tahsisatı " 7.Recep.1212 = 26.Aralık.1797 " tarihinde kızlarına nakledildiğine göre, bu yıl içinde ölmüştür.

Bib: Başbakanlık Arşivi, Kâmil Tasnifi, Tayinat defteri, nr.7246 (1150), nr.2748 (1178), nr.7254 (1209); İzzî, Tarih, c.II, s.152

FATMA HANIM SULTAN

(1880 - 1890) Cemile Sultanla, Mahmud Celâleddin Paşanın kızıdır.
1880 de doğmuş, 30.2.1890 da ölmüş, Fatih'te gömülmüştür.

Bib: Mehmet Süreyya, Sicillî Osmanî.

FATMA HATUN

Osman beyin kızıdır. Hayatı hakkında malûmat elde olunamamıştır.

Bib: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c.I, s.32.

FATMA HATUN

Orhan beyle Aspurçe hatunun kızıdır. Başbakanlık Arşivinde, 453 sayılı Bursa Evkaf defterinin, 15, 16, 17 no'lu varaklarındaki kayıtlara göre, Orhan bey zevcesi Aspurçe Hatun tarafından hasılatı oğlu İbrahim beyin ruhuna hayır yapılmak üzere vakfedilen Kite'ye tabi Atlaslı ve Burunhisar Kariyyeleri, bilahare şartı vakıf mucibince Fatma Hatun ve evlatlarına intikal etmiştir.

Bu tahririn yapıldığı Kanunî Sultan Süleyman devrinde, Fatma Hatunun oğlunun kızı Selçuk Hatun, mezkûr vakfın mütevelliyesi bulunuyordu.

FATMA HATUN

Emir Süleymanın kızı Paşamelek Hatunun kızıdır. Paşamelek hatun, babasının 1410 da Musa Çelebi tarafından tahttan düşürülmesi üzerine kardeşi Orhan Çelebi ile Bizans'a iltica etmişti. Bilahare, Çelebi Sultan Mehmed'in eline düştüler. Mehmed I, bu sultanı bir Sancak Beyi ile evlendirdi. Bu izdivaçdan Fatma Hatun ve Mehmed Çelebi isminde iki çocuğu olduğunu tesbit ediyoruz. Fatma Hatunun hayatı hakkında, henüz başka bir malumat elde edilememiştir.

Bib: Başbakanlık Arşivi, Bursa Evkaf defteri, nr. 586 (1049);
Aşık Paşazade, Tarih, s.83, 86.

FATMA HÜMAŞAH KADIN

Üçüncü Ahmed'in kadınlarındanıdır. 1742 (1155) de vefat etmiş, Yeni Cami haziresine gömülmüştür.

Mehmet Süreyya, Sicillî Osmanî.

FATMA SULTAN

Yıldırım Beyazıd'ın kızıdır. Osman Oğullarının ilk zamanlarında bu soya mensup kadın isimlerine Osmanlı Tarihlerinde pek tesadüf edilmezse de, Ankara bozgununu müteakip Bursa'dan Edirneye geçen Emir Süleyman'ın kardeşleri Kasım Çelebi ile Fatma Sultanı Bizans'a rehin olarak bırakması, bu hanımın adının bütün tarihlerimizde yer almasına vesile olmuştur.

Esasen hayatı hakkındaki bütün bilgimiz şimdilik sadece bu malûmattan ibaret olan Fatma Sultan, Yıldırım oğulları arasındaki savaşın sona ermesini müteakip, kardeşi Çelebi Sultan Mehmed tarafından Bizans' dan alınarak bir Sancak Beyi ile evlendirilmiştir.

Bib: Âşık Paşazade, Tarih, s.81; Hammer, Atâ tro. s.II, s.3, 141 (Hammer, burada Kasım Çelebi ve Fatma Sultanla, Emir Süleymanın çocuklarına ait malûmatı bir birine karıştırmıştır); İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c.I, s.175.

FATMA SULTAN

(? - 1455) Emir Süleymanın oğlu Orhan Çelebinin kızıdır.

Babasının ölümünden sonra, Amcası Çelebi Mehmed'in eline düşen Orhan Çelebinin hayatına dokunulmamış, fakat gözlerine mil çekilmiştir. Kızı Fatma Sultan ile oğlu Süleyman (İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, silsilename şeması) Amasyada mevkuf tutuluyorlardı. Sadık bir kûlenin yardımıyla Mısır'a kaçmaya muvaffak oldular. Hüsameddin bey, (Amasya Tarihi, c.III, s.198) de hemşiresiyle Mısır'a kaçan bu şehzadenin adını (Kasım) olarak kaydetmektedir.

Fatma Sultan, Mısırdaki iyi kabul görmüş ve Memlûk Sultanı Melik-i Zahir Çakmak-ıla evlenmiştir. Bir müddet sonra bu Hükümdardan ayrılarak, Barsbay Bucası isimli bir emire varmış ve 1455 de onun nikâhında iken ölmüştür.

Bıraktığı zengin mirasa, annesi, kocası ve Osmanlı Hükümdarı Mehmed II. varis olmuşlardır.

FATMA SULTAN (Sofîye)

İkinci Beyazıd ile Nigâr Hatunun kızıdır. (Sofîye) lakabıyla maruftur. tarihlerimizde hayatı hakkında bir malûmata tesadüf edemediğimiz bu sultanın isim ve hüviyeti, arşiv vesaikinden tesbit olunmuştur.

Aşağıda gösterilen tahrir ve evkaf defterlerine göre, Rumelide bilhassa Dimetokada arazisi ve İstanbulda evkafı vardır. Eşrefoğlu türbesine yaptığı 915 tarihli vakfiyeden (TOEM, 36/746) annesinin adının Nigar Hatun olduğu öğrenilmiştir.

Bib: Başbakanlık Arşivi, Tahrir defteri, nr.77 (925), nr.251 (953), nr.470 (976), İbnülemin tasnifi, Evkaf, nr.5501 (1118).

FATMA SULTAN

Şehzade Korkud'un kızıdır. Hayatı hakkında bir malûmat elde olunamamıştır.

Bib: Başbakanlık Arşivi, Kâmil Tasnifi, Masarifi Şehriyârî defteri, nr.7097 (935).

FATMA SULTAN

(? - 1590) İkinci Selim ile Nûrubânu kadının kızı ve kız kardeşlerinin en küçüğüdür. İkinci Selim'in gözde nedimlerinden Siyavûş Paşa ile evlendirildi.

Üçüncü Murad devrinde, valde Nûrubânü Sultan tarafından himaye edilen Siyavuş Paşa üç defa sadaret makamını işgal etmiştir.

Fatma Sultan, 1590 Haziranında (Ravzat ul-ebrar'a göre Mayıs) vakitsiz bir kız çocuğu dünyaya getirmiş, fakat altıncı günü çocuk, bir kaç gün sonra da kendisi vefat etmiş, ölümü umumi teessür yaratmıştır. Vefatından evvel yakınlarıyla vedalaşarak çocuklarının korunmasını vasiyet etmişti. Üçüncü Murad, bu vasiyeti yerine getirerek çocuklarına terakkiler verdi.

Fatma Sultan Ayasofyada babası İkinci Selim türbesinde, kendinden sonra vefat eden zevci Siyavuş Paşa ise Eyüp'de, hususi türbesinde medfundur. Fatma Sultanın Siyavuş Paşadan ekserisi küçük yaşta ölen bir kaç çocuğu olmuştur. Yirmibeş yaşında bir oğlu 1007 (1599) Ramazanında bir gece teravih namazını kıldıktan sonra yatağında ölü olarak bulunmuş ve cenaze namazı devlet erkânı tarafından kılınmıştır. Bu gencin iki oğlu ve bir kızı kalmıştır. Eyüp'de, Siyavuş Paşa türbesinde "Ahmed bey ibni Siyavuş Paşa (989), Abdülkadir bey ibni Siyavuş Paşa (990), Süleyman bey ibni Siyavuş Paşa" kitabeli çocuk kabirleri mevcuttur.

Bib: Selânikî, Mathu tarih, s.208, 265, Yazma nüsha, Üniversite Kütüp., nr.2380, var.463; Karaçelebi-zade Abdülaziz, Ravzat ul-ebrar, s.470; Hammer, Atâ tre. c.VII, s.23; Mehmet Süreyya, Sicilli Osmanî.

FATMA SULTAN

Üçüncü Murad'ın kızıdır. Halil Paşa zevcesi olarak tanılır. Sarayda ve Padişahın hizmetinde yetişen Halil Paşa, Yenigeri Ağalığında, Şam ve Anadolu Valiliklerinde bulunmuş ve 1592 (1000) tarihinde bu vazifeden Vezirliğe yükselerek, damatlık şerefine nail olacağı ilân edilmiştir. Nikahları iki yıl sonra 6.12.1593 tarihinde "300.000 sikke-i haseneye" kıyıldı. Bunu takip eden düğün merasimi, Ayşe Sultanın izdivacı ve Şehzade Mehmed'in sünnet düğününden sonra bu devrin üçüncü israf ve ihtişam hadisesi olmuştu.

Bu düğünü gören Selânikli Mustafa efendinin (Yazma nüsha, Üniversite Kütüp.nr.2380, var.188 - 190) verdiği tafsilat arasında, düğün münasebetiyle Divanın bir hafta tatil edilmiş olması ve sultanın yüz kat cehizinin üç bin katar esterle tam üç gün taşınması, zikre şayandır.

Halil Paşanın 1603 de ölümü üzerine dul kalan Fatma Sultanı, 1605 (1014) den itibaren Hızır Paşa zevcesi ~~zavcesini~~ olarak görüyoruz. Bazı kaynaklarda, ezcümle Sicilli Osmanîde bu vezire Cafer adı verilmektedir. O devri yaşadığından emin bir me'haz sayabileceğimiz Peçevi İbrahim efendi, Üçüncü Mehmed'in vezirlerini sıralarken, Hızır olarak isimlendirdiği bu vezir hakkında aynen şu malumatı vermektedir:

"Halil Paşadan sonra hemşire-i Padişahî Fatma Sultanı tezevvüğ etmişti. Bir kaç defa Hezargirat tarafına ve Tuna yalıları muhafazasına tayin olunmuştu. Mısır'a Vali olup geldikde yine makamına câlis olup vefat etti. Tarih, c.II, s.286".

Resmî vesaike gelinde, Başbakanlık arşivinde bulduğumuz ve yıllarıyla tarihlerini aşağıda sıraladığımız Fatma Sultana ait kayıtlardan en son 1014 Hicri yılının ikinci ayına kadar gelen üç kayıtda, bu hanım müteveffa Halil Paşa zevcesi olarak gösterilmektedir. Aynı yılın dördüncü ayına ait bir kayıtda ise Cafer Paşa, altıncı ayına ait bir yazıda da Hızır Paşa zevcesi olarak zikredilmektedir.

./.

Bu delillerden evvelâ, Fatma Sultanın 1014 Hicrî yılında Hızır Paşa ile evlendiğine hükmolunabilir. Bu vezir isminin bazan Hızır, bazen Cafer şeklinde yazılmış olmasına gelince, bunun da eski imlâda iki ismin benzerliğinden doğan bir yanlış olması muhtemeldir

Naima, c.I, s.394 de "Halil Paşa metrukesi Fatma Sultan binti Murad Hanın, Tuna muhafazasında bulunan Vezir Murad Paşaya tezviğ edildiğini" ileri sürmüş ve Hammer de bu hatayı aynen istinsah etmiştir. Halbuki yukarıda bahsedilen vesaike nazaran 1014 - 1018 (1604 - 1609) yılları arasında Hızır Paşa ile evli bulunan Fatma Sultan, ancak 1018 (1609) da Hızır Paşanın vefatıyla dul kalmıştır. İhtimal, Naima'nın bu hatası, sonradan Kuyucu namıyla şöhret bulan Murad Paşa ile Hızır Paşanın aynı yıllarda Tuna muhafızlığında bulunmuş olmalarından neş'et etmiştir.

Fatma Sultan ikinci kocasını da kaybettikten sonra çok yaşadı. Sicilli Osmanî, Babası Üçüncü Murad'ın türbesinde medfun bulunduğunu yazmaktadır.

Bib: Başbakanlık Arşivi, Babı defteri, nr.13 (1014), nr.14(1014), nr.60 (1014), nr.531 (1014), nr.581 (1014), nr.712 (1014), nr.338 (1019); Selaniki, Tarih, Yazma nüsha, Üniversite Kütüp. nr.2380, var.176, 182; Hammer, Atâ tre. c.VII, s.187.

FATMA SULTAN

Birinci Ahmedin kızıdır. Doğum ve ölüm tarihlerini tesbit edemediğimiz bu sultanın hayatı hakkında matbu ve maruf Osmanlı Tarihlerindeki malumat ekseriya hatalı olup, Birinci Ahmed'in diğer kızı Ayşe Sultan maddesinde açıklandığı veçhile bu iki hemşire ekseriya bir birine karıştırılmıştır. Hayatı hakkında elde ettiğimiz ilk malumat, 1036 (1626/27) de kardeşi Murad IV tarafından Kaptan Hasan Paşa ile evlendirilmiş olmasıdır.

Naima, c.II, s.394 de, Hammer, Atâ tre. c.IX, s.71 de ve Sicilli Osmanî, Ayşe Sultan maddesinde, Kaptan Hasan Paşanın Sultan Ahmed'in kızlarından Ayşe Sultan ile evlendirildiğini yazarlarsa da; Ayşe Sultan bu tarihte kat'i olarak Hafız Paşa ile evlidir. Netekim Naima da, c.III, s.70 - 71 de " Müşarünileyh Hasan Paşa haher-i Padişah Fatma Sultanı alıp damat bulunmakla" ibaresiyle evvelki ifadesini tashih etmiştir.

Hammer, Atâ tre. c.IX, s.102 de, 2.Eylül.1628 tarihli Venedik elçiliği raporuna atfen, Dördüncü Murad'ın Valde Sultanın tahakkümünden ve bilhassa damat Hasan Paşaya sahip çıkmasından bizâr olduğunu, bu hoşnutsuzluğunu belirtmek için Fatma Sultanı kocasından ayırttığını nakletmektedir. Yine Venedik Raporuna nazaran, Hasan Paşa Padişahın hiddetini yatıştırmak arzusuyla muazzam bir ziyafet çekmiş ve kıymetli hediyeler vermişse de Dördüncü Murad'ı bu kararından döndürmek mümkün olamamıştır.

Osmanlı tarihçileri, bu hadiseden bahsetmezler. Bilakis Naima, 19.Ekim.1630 tarihinde sadaret kaymakamı Recep Paşanın tesiriyle Kaptan Paşalıktan azledilen Hasan Paşanın damat olmak dolayısıyla açıkta kalması doğru görülmediğinden Rumelide Asker toplamaya memur edildiğini yazar (c.III, s.70 - 71).

Hasan Paşa henüz bu vazifeye başlamadan Tırhala'da bir nüzül darbesiyle vefat etmiş ve bacanağı Recep Paşa tarafından zehirlendiği söylenmiştir.

Osmanlı tarihinde, dul kalan sultanların ekseriya kocalarının halefleriyle evlendirildiği vakidir. Fatma Sultanın da zevcinin ölümünden sonra, Kaptan Paşalık vazifesi verilen Canbolat-zade Mustafa Paşa

ile evlendirildiğini görüyoruz.

Kuyucu Murad Paşa zamanının meşhur ihtilâlcisi Canbolat-zade Ali Paşanın oğlu olan Mustafa Paşa, küçük yaşında alındığı Enderunda yetiştirilmiş ve mirahûrlukdan vezaretle Kaptanlığa yükseltilmiştir. 1633 de Kaptanlıktan azledilerek asker toplamaya memur olundu. Canbolatoğlu, evvelce bir zorba isyanında başı istenilen müşahip Musa Çelebiyi kefil olarak zorbaların elinden kurtarmış, fakat Recep Paşaya teslim etmek suretiyle katline sebep olmuştu. Bu hadiseyi bir türlü unutamayan Sultan Murad, kısa bir müddet için iltifata garkettiği Mustafa Paşanın Karamanda haksız yere kan döktüğünü duyunca ölümlle cezalandırmıştır (2. Temmuz. 1636).

Fatma Sultanın bu izdivaçdan olan oğlu Canbolat-zade Hüseyin Paşa, Bosna, Budin, Mısır ve Van Valiliklerinde bulunmuş, 1680 tarihinde ölmüştür.

Yine Naima, c.III, s. 272 de; Hammer, Atâ tro. c.IX, s. 225 de; evvelce yapılmış hatanın devamı olarak Canbolat-zade zevcesini, Ayşe Sultan gösterirlerse de; Evliya Çelebi, c.V, s. 575 de, Rumelide Kesriye gölü civarındaki araziden bahsederken: "Sultan Murad'ın hemşiresi ve Sultan Ahmed'in kızı, Canbolat-zade Hüseyin Beyefendimizin valde-i müşfikası Fatma Sultanın haslarıdır." cümlesi mevcuttur.

Yine Evliya Çelebi (c.V, s. 260), Kaya Sultanın bir doğum faciası şeklindeki ölümüne temas eden sahifelerde, bu faciaya tekaddüm eden günlerde Kaya Sultan ve kocası Melek Ahmet Paşa tarafından görülen bir takım rüya hikâyeleri anlatmaktadır. Bu arada Melek Ahmet Paşa tarafından nakledilen aşağıdaki fıkra, Fatma Sultanın ve dolayısıyla oğlunun ismi geçmektedir:

"Kaya Sultan gördüğü bir rüya üzerine, Behey Paşa! sen beni boşa! Sultanımı eksik olur? işte Fatma Sultanı al, deyince, ben haşa maa-zallah dedim. Sultan, Paşacığım siz erkeksiniz, sizde hakikatımı aranır? elbette vallah Canbolatoğlu annesi Fatma Sultanı alırsın dedikte, ben dahi Allah yetiştirmesin, Allah canımı alsın dedim. Ama Evliyam böyle derken titredim."

Fatma Sultanın Canbolatoğlu ile izdivacını, o devri yaşayan bir zatın ağzından bir kere daha belirten bu fıkra, belki bu hanımın ihtiyarlığında Melek Ahmet Paşa ile evlenmiş olmağını telmih eden bir tertip mahsulüdür. Fatma Sultanın, ikinci zevcinin ölümünü takibeden yıllardaki hayatı ve izdivaçları hakkında mevcut malumatla, tarafımızdan bulunan vesikaların karşılaştırılması neticesinde tetkike muhtaç bir durum hasıl olmaktadır.

Başbakanlık Arşivinde, 1048 (1638-39) yılına ait, 7104 sayılı masarifi şehriyârî defterinin muhtelif sahifalarında adı geçen Fatma Sultan, Yusuf Paşa Zevcesi olarak gösterilmektedir. Bu defterde o devri yaşayan bütün Sultanların isimleri arasında yalnız bir Fatma Sultan adı mevcuttur. Bu sebeple bunun başka bir prenses olması varit değildir. Halbuki, Raşit, c.I, s. 139 da ve 1079 (1668) yılı vukuatı arasında: "Sultan Ahmed'in kızlarından İsmetlû Fatma Sultanın Rebiülevvelin 14 ncu günü (22.8.1668) Havuzlu Bahçede ve devlet erkânının huzuruyla akdedilen mecliste vüzeradan Silistre muhafızı Yusuf Paşaya nikah edildiğini" yazmaktadır. Bu vak'a Silâhtar tarihinde de aynen mevcuttur.

Evliya Çelebi (c.V, s. 447) Hicrî 1070 yılında Bosnaya yaptığı seyahatte, Kilis'e bağlı Şoviçsa kasabasından bahsederken: "Ammahalisî gayet şeci ve tûvana olup hatta Fatma Sultan zevci Koca Yusuf Paşa, bu raptadan müştak olup harem-i hasta perverde olmuştur" der.

Bu duruma göre Fatma Sultan bir taraftan 1048 ve 1070 Hicrî yıllarında Yusuf Paşa ile evli gösterilmekte, diğer taraftan Raşit ve Silâhtar tarihlerinde 1079 yılında Yusuf Paşaya nikâh edildiği yazılmaktadır. Ayrıca Evliya Çelebi, 1072 (1662) yılında İstanbul'a gelen Melek Ahmet Paşaca Sadrazam Fazıl Ahmet Paşa tarafından Padişah dördüncü Mehmedin huzuruna çıkarıldığını, Padişahın da "Var Fatma Halaya düğün edip bu keseleri harç-ı sür eyle!" dediğini ve Ramazan'ın onuncu günü Fatma Sultanla zifafının iera edildiğini, nakleylemektedir.

Yeni deliller elde edilinceye kadar, yukarıda tasnif edilen bilgilerden, Fatma Sultanın Canbolat-zadeden dul kaldıktan sonra bir Yusuf Paşa ile evlenmiş olması ve 1072 (1662) de Melek Ahmet Paşaya verilerek 1073 de onun vebadan ölümü üzerine, 1079 (1668) de ikinci bir Yusuf Paşa ile evlendirilmesi şeklinde bir faraziye kurulabilir.

Tarihlerimizde Fatma Sultanın adı karışan vak'alardan biri de bu sultanın diğer iki kardeşiyle beraber Sultan İbrahim tarafından Edirneye sürgün edilmesidir. Zihnen malûl Hükümdar, kızkardeşlerinden Ayşe, Fatma, Hanzade Sultanlarla, yeğeni Kaya Sultanı tazyik ve tahkir ederek emlak ve mücevherlerini almış ve evlendiği Telli Haseki namıyla maruf Hümaşah'a hizmete mecbur tutmuştu. Bu arada bir gün gazebe gelerek, Fatma Sultanla diğer iki kız kardeşini Edirneye sürdürmüştür (1647).

Fatma Sultanın ölüm tarihi belli olmamakla beraber, 1079 (1668) tarihinden sonra uzun zaman yaşamadığı tahmin olunur.

Bib: Karaçelebi-zade Abdülaziz, Ravzat ul-ebrar, s.563, 573,576; Evliya Çelebi, Matbu seyahatname, c.V, s.260, 572, 575; Hammer, Atâ trc. c.IX, s.71, 132, 225; Mehmet Süreyya, Sicilli Osmanî; Fatma Sultan, Hasan Paşa, Hüseyin Paşa (Canbolat-zade), Mustafa Paşa (Canbolat-zade) maddeleri; İbrahim Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, c.I, s.194.

FATMA SULTAN

Sultan İbrahim'in yaşça en büyük kızıdır. Takriben 1642 de doğmuş olup kardeşi Dördüncü Mehmed'den ancak bir yaş büyüktür. Doğumundan bir kaç yıl sonra Hanya Fatihî Yusuf Paşaya namzet gösterilmesi vesilesiyle adı tarih sayfelerine geçmiştir. Zihnen malûl Padişah, bir ara selefleri gibi muhteşem düğünler yaparak kızlarını evlendirmek hevesine kapılmıştı. Aralık.1644 de ancak ikibuçuk, üç yaşında olan Fatma Sultanı, Silâhtarlık dan Kaptan Paşalığa yükselen Yusuf Paşaya nişanladı. Çocuk sultan, muhteşem cehiz alaylarıyla ikametine tahsis olunan Atmeydanı sarayına götürülmüş, bu arada Osmanlı Saray düğünlerinin en güzelci hususiyetlerinden olan ve "asumana serçeken nahiller" hazırlanmışsa da, Padişahın bir buhran anında verdiği emirle hepsi parçalanmıştır.

Hanya Kalesini fethederek uzun Girit seferini açan Yusuf Paşanın ikbali kısa sürdü. Düşmanlarının tahriki neticesinde, kışın Giritte dönmekten imtina etmesi, bahane edilerek idam olundu. Kıymetli metrukâtı; küçük Fatma Sultan ve İbrahim Paşa sarayı, o esnada Padişahın makbulü olan musahip Fazlı Paşaya ihsan edildi. Bir yıl sonra 23.Şubat.1646 da nikâh ve onu takiben büyük törenlerle düğün yapıldı. Sadrazam Salih Paşa sağdıç seçilmiş, Padişaha hediye takdiminde vüzerâ rekabete girmişti. Darphane civarında yapılan minare yüksekliğinde elli nahlin Süleymaniye yoluyla sultanın bulunduğu eski saraya nakli için bir çok evlerin cumba ve şahnişlerini yıkmak lazım gelmişti. Düğün alayı eski sarayla atmeydanı arasında yapıldı. Padişah bu merasimi eski saray köşküden seyretti.

Bir müddet sonra, muvakkat bir zaman için güzden düşen Cinci hocanın yeni sarayı Fatma Sultana verildi.

Fazlı Paşa zevcesi olarak büyüyen Fatma Sultan, hakiki izdivaç çağını da bu vezirin nikâhında idrak etti. Devrin çok buhranlı olmasına ve bir müddet sonra da hasta hükümdarın malum akibetine rağmen, Fazlı Paşanın nadir bir talih eseri olarak kenarda kalması, Fatma Sultanı küçük yaşta üçüncü bir izdivaç yapmaktan korumuştur.

Dördüncü Mehmed'in ilk cülus yılında Fazlı Paşanın sadarete getirileceği şayiaları çıkmıştı. Bu makamı işgal eden sofı Mehmed Paşa telaşa düşerek, Fazlı Paşayı Temeşvar eyaletiyle İstanbul'dan çıkardı. Fatma Sultanı da İbrahim Paşa sarayından çıkartmış, fakat Haremî kızdırmamak için yerine Cinci Hocanın yaptırdığı sarayı vermişti.

Fazlı Paşa Dördüncü Mehmed devrinde muhtelif vazifelerde bulunmuştur. Bir vesikaya nazaran, 1661 (1071) de hayatta bulunan Fatma Sultanın son yılları hakkında bir malumat elde olunamamıştır.

Bib: Başbakanlık Arşivi, İbnülemin tasnifi, Saray, nr.924(1071); Karaçelebi-zade Abdülaziz, Ravzat ul-ebrrar, s.625; Naima, Tarih, c.IV, s.112, 177, 211, 214, 370; Hammer, Atâ tre. c.X, s.80, 85, 143.

FATMA SULTAN

Dördüncü Mehmed'in kızıdır. Takriben 1107(1695-96) da Çerkes İbrahim Paşa ile evlendirildi. İhtimal izdivacı dolayısıyla yeniden düşenen sarayının mefruşat defteri, Başbakanlık arşivinde olup, (Kâmil tasnifi, nr.7120) Hicrî 1107 tarihlidir.

Enderûnda yetişen ve Tırnakçı lakabıyla alınan İbrahim Paşa, 1695-96 da Adana Beylerbeyi ve o yıl içinde Silistre Valisi, Kasım.1696 da Saruhan ve bilahare Konya Valiliğine tayin edilmişti. Şubat.1697 de zalimlikle itham ve idam olunmuştur.

Fatma Sultan 1698 de muhtelif Valiliklerde bulunan Topal Yusuf Paşa ile evlendi. Sicillî Osmaniye nazaran, 6.12.1700 de veremden ölmüş, Yenıcamı Türbesine gömülmüştür.

Resmî Saray kaydına göre, tayinatı 28.Cemaziyelâhır.1113 = 30. Kasım.1701 de kısmen hazineye, kısmen kızına terkedilmiştir. Eğer bu nakil muamelesi ölümünü takiben yapıldıysa, 1701 (1113) de ölmüş olması lâzımdır. İbrahim Paşadan, Rukiye Hanım Sultan isimli bir kızı olmuş ve Sirke Osman Paşa ile evlendirilmiştir. Sicillî Osmanî, Safiye isimli bir diğer kızı olup Hicrî 1122 de vefat ettiğini ve Yenıcamı Haziresinde medfun bulunduğunu yazmaktadır.

Bib: Başbakanlık Arşivi, Muallim Cevdet Tasnifi, Saray, nr.2900 (1199), nr.2909(1199), Kâmil tasnifi, Tayinat defteri nr.7240 (1107), nr.7268(Tarihsiz); Mehmet Süreyya, Sicillî Osmanî, Fatma Sultan, Rukiye Hanım Sultan, Safiye Hanım Sultan, İbrahim Paşa, Yusuf Paşa, maddeleri.

FATMA SULTAN

(? - 1699) İkinci Mustafanın küçük yaşta ölmüş çocuklarındanıdır. Yenıcamı Türbesinde medfundur. Sandukasındaki ölüm tarihi 1699 (1111) dir.

FATMA SULTAN

(1704 - 1733) Üçüncü Ahmetle Başhaseki Emetullah Kadının kızı ve bu padişahın ilk çocuğudur. Saray ve siyaset işlerine karışmamış olmasına rağmen, yaşadığı devrin hususiyeti ve evlendiği vezirlerin şöhreti tesiriyle tarihte isim yapmış ve adeta zevci Nevşehirli İbrahim Paşa ile Lâle devrinin sembolik bir siması olmuştur.

Fatma Sultan, henüz dört, beş yaşında iken babası Üçüncü Ahmed onu, güzde silâhtar Ali ağaya vermek arzusuna kapıldı. Zamanın genç ve muktedir sadrazamı Çorlulu Ali Paşa, silâhtarlık mevkiinde temayülz ettikten sonra sadarete yükselmişti. Ali ağaya gösterilen teveccühün, bir gün sadaret makamı için ciddi bir tehlike arzedeceğini seziyordu. Padişahın temayülünü öğrenince "Devlet idaresinde bize şerik olur ve istiklalimizi kesreyler" mülâhazasıyla bu tasavvura açıktan açığa karşı koydu ve kendi kethüdâlığından Vezarete yükselen Abdurrahman Paşanın Fatma Sultana namzet gösterilmesi teklifinde bulundu. Padişah, henüz memnun olduğu genç sadrazamı feda etmek istemiyordu. Müdahalesinden de sıkılmıştı. Bir gün -bilahare damadı ve sadrazamı olan- Nevşehirli İbrahim'e dert yanmış, "İbrahim, eğer sen evli olmasaydın damatlık şerefiyle sana ihtisas verip bu gaileden kurtulurduk" demişti. Evvelâ Vezirin arzusunu kabul etmiş görünerek Abdurrahman Paşaya nişan hazırlığı yapılmasını emreyledi. Bahçe kapıda Kasapbaşı Mehmed ağanın konaşı satın alınarak, Sultanın ikametgâhı olarak tamir ve teccidinde başlanıldı. Diğer taraftan Padişah, eski kararından dönmeyeceğini silâhtara bildirmişti, Çorlulu vaziyeti sezince, "Sultanın Abdurrahman Paşaya verilmesi ilan edilmiş, bu kadar hazırlık yapılmışken şimdi vaz geçilirse halka karşı yüzümüz kalmaz" diyerek ve Kapitan İbrahim Paşanın itidal tavsiyesine rağmen, yeniden Padişahı kararından döndürmeye çalıştı. Fakat kat'i olarak Fatma Sultanın Silâhtar Ali Paşaya, onun yerine Küçük Hatice Sultanın Abdurrahman Paşaya nişanlanacağı cevabını aldı. Bu tarihten sonra genç sadrazamın yıldızı, sür'atle zevale yüz tutmuştu.

Mayıs.1709 da evvelâ nişan merasimi, sonra da Lâle devrini hazırlayan yılların ilk muhteşem düğünü yapıldı. Ali ağa vezaretle saraydan çıkmıştı. Nikah 40 bin altın mihri müecelle Eyüpde, Valde Sultan yalısınca kıyıldı. Sonra, küçük gelin gümüş araba ile Eyüb'e nakledildi Padişah gelin alayını Kaya Sultan yalısından seyretmiş; sonra Fatma Sultanın yalısına giderek dört gün kalmıştı. Silâhtar Ali Paşa resmen damat olmuş, fakat zıfâf usulen küçük sultanın bulûğa ermesine kadar tehir edilmişti. Bilahare rakibi Çorlulunun nüfuz ve mevkiine sahip olan Ali Paşa, bu sadarete erişemedi. 1717 de Petervaradin harbinde şehit düşmüş ve Fatma Sultana mühim bir servet bırakmıştı.

Eski zafer günlerini ihyaya çalışan şehid Ali Paşadan sonra, sulh ve sükun günlerini iade eden Nevşehirli İbrahim Paşa, Üçüncü Ahmed'in teveccüh ve itimadını kazanarak sadarete getirilmişti. Fatma Sultan, Rebiülevvel.1129 (1717) de İbrahim Paşa ile evlendirildi. Bu tarihte takriben elli yaşında olan İbrahim Paşanın yetişkin evlatları vardı. Leydi Montagü'nün hatıratına göre (Ahmet Refik trc. TOEM) henüz onüç yaşında bulunan Fatma Sultan yeni zevcini görünce gözyaşlarını tutamamış; fakat zeki ve zarif vezir küçük sultanın kalbini kazanmak için büyük gayretler sarfetmişti.

En güzde vezirlerle evlendirilmiş sultanlar bile taşralarda doğan ve nadiren İstanbul'a gelen kocalarıyla pek az zaman birarada yaşamak fırsatını bulmuşlardır. Fatma Sultan, pek az sultana nasib olan bir mazhariyetle, onüç yıl süren lâle devrinde, Üsküdar, Boğaziçi veya Eyüp Yalılarında ve daima kocasının yanında yaşadı.

Padişahla kızı ve damadı arasında -tezahürlerine muhtelif arşiv vesikalarıyla bugün de şahit olduğumuz- günden güne artan bir bağlılık mevcuttu ve Padişah, kızları arasında en çok Fatma Sultana alâka gösteriyordu. Bu samimi anlaşma Patrona Halil İsyanı ile parçalandı (28.Eylül 1730). İsyana Fatma Sultan için büyük bir felaket olmuş; kocası hayatını, babası da saltanatını kaybetmişti. Bu felaketten sonra sıhhati bozularak ancak iki yıl yaşadı ve henüz yirmisekiz yaşında iken 1733 (Zilkade.1145) de vefat etti. Yenice mi Türbesi haziresine gömüldü. Ölümüne, Lale devrinin maruf şairi Seyid Vehbi:

Ta'miyeyle nâsa tarihin kıl imâ Vehbiya
Fatma Sultanı Allah haşrede Zehra ile

beytini tarih düşürmüştür.

Sicilli Osmanî, Mehmet bey isimli oğlunun Micrî 1150 de ölerək, yanına gömüldüğünü yazmaktadır.

Fatma Sultan, 1728 de İstanbuldaki sarayı civarında mevcut terzibaşı mescidini yeniden inşa ettirmişti. Caminin teccidini müteakip Cuma namazına gelen Üçüncü Ahmed:

Fatma Sultan Allah Camiin etsin kabul

tarihini söylemiştir. Aynı camiye Şair Nedim'in de:

Bu mısra'la Nedima söyledi tarih-i itmamin
Ne âla Cami ihya etti elhak Fatma Sultan

şeklinde bir tarihi vardır.

Fatma Sultan, Üsküdar da Yeni Valde Camii avlusunda,

Şakira gördükde itmamin dedim tarihini
Fatma Sultan yaptı çeşme-i pürnür pak

1141(1728) tarihli, bir çeşme yaptırmıştır.

Bib: Başbakanlık Arşivi, İbnülemin tasnifi, Saray, nr.3006(1131), nr.3009(1131), nr.3289(1130), Kâmil tasnifi, Tayinat defteri, nr.7246(1150); Raşit, Tarih c.III, s.261, 271, c.IV, s.330, 331; Çelebi-zade Asım, Tarih, s.498; Suphi, Tarih, s.48; Hüseyin Aynsarayı, Hadikat-ul-cevami, c.I, s.156; Mehmet Süreyya, Sicilli Osmanî, Ahmet Refik, Lâle Devri, s.31, 34, 112, 113, 114; İbrahim Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, c.II, s.316.

FATMA SULTAN

(1769 - 1772) Üçüncü Mustafa ile Mihrişah kadının kızı, Üçüncü Selim'in Ana, baba bir kardeşidir. Bu padişahın son çocuğu olan Fatma Sultan, 30.12.1769 da doğmuş ve üç yaşını tamamlamadan 26.5.1772 de ölmüştür. Laleli türbesinde medfundur.

M.Raif, Mir'at-ı İstanbul, c.I, s.115 de, Annesi Mihrişah valde Sultanın bu çocuğun ruhu için, Üsküdar da İnadiyede 1206 (1791-92) tarihli bir çeşme yaptırdığını yazmaktadır. Çeşme kitabesine ait aşağıdaki beyitler bu eserden alınmıştır:

Cenab-ı Valde Sultan hayr-ı âsar-ı sıgan kim
Rıza-cüy-ı hüda müstağrak-ı ihsanıdır ekvân
Sevabın Fatma Sultana ihda eyledi ta kim
Kenar-ı ab-ı Kevserde ola etrafa feyz-ı efşân
O hur-u ayme hemdem duhter-ı pakizesi zira
Henüz masum iken etmişti azm-ı ravze-i rıdvân
Revân etti ana şir-u şeker-yeş işte ab-u saf
Ki cuş-ı şefkatiyle ruh-u pakın eyleye şadan
Revandır Fatma Sultan ruhuna ab-ı saf
Bu ayme etti cârî bahr-ı cüde Valde Sultan.

Mihrişah Valde Sultanın, Fındıklıda Molla Bayırında, yine bu sultan ruhu için yaptırdığı anlaşılan:

Canfeza tarihi Vehbî teşnegâna müjdedir
Fatma Sultan ruhıgîn gel iş aynülhayat
1212(1797)

tarihli geçmeyi, i.H.Tanışik, İstanbul Çeşmeleri, c.II, s.159 da, Birinci Abdülhamid'in Fatma isimli kızı namına inşa olduğunu yazmaktadır.

FATMA SULTAN

(1783 - 1785) Birinci Abdülhamid'in küçük yaşta ölmüş çocuklarından. 1197(1783)de doğmuş, 1199(1785) de ölmüştür.

Bib: Cevdet Paşa, Tarih, c.IV, s.200

FATMA SULTAN

(1809 - 1809) İkinci Mahmud'un ilk çocuğudur. 4.2.1809 da dünyaya geldi. Yirmi yıldanberi Osmanlı Sarayında doğum olmadığından ve Padişah ikinci Mahmud'dan başka hanedan azası kalmadığından duyulan endişe, bu sultanın dünyaya gelmesiyle kısmen yatışmıştır. Doğumuna, Enderuni Vasıf:

Tulu'ettikte doğdu kalbime Vasıf bu tam tarih
Salınsın Fatma Sultan-ı dilou mehd-i iffetde.
1223

tarihini söylemişti.

Anca altı ay yaşamış, 5.8.1809 da ölmüştür. Vak'anüvis ve tabib Şanizade, tarihinde, bu ölüm sebebiyle, Hekimbaşı Mes'ut efendinin hatalarını ve bilgisizliğini tenkid etmektedir. Sicilli Osmanî, bu sultan la yine İkinci Mahmud'un Fatma adını taşıyan ikinci kızının ölüm tarihlerini karıştırmıştır.

Bib: Başbakanlık Arşivi, Muallim Cevdet tasnifi, Saray, nr.4317 (1223), nr.1486(1224); nr.458(1224), Kamil tasnifi, Tayinat defteri nr.7244(1224); Enderuni Vasıf, Matbu Divan; Cevdet Paşa, Tarih, c.IX, s.131.

FATMA SULTAN

(1811 - 1825) İkinci Mahmud'un bu ismi taşıyan ikinci kızıdır. 19.4.1811 de dünyaya geldi. Doğumuna Enderuni Vasıf, şu tarihi söylemiştir:

Yümnile yirmibeginci şeb Rebiülevvelin
Doğdu saat üçbuçukda ol meh-i tabende-zâd
Doğdu Vasıf kalbime doğdukda bu tarih-i tam
Mevlidiyle Fatma Sultan kevnî etti şâd.

1825 yılında İstanbul'da bir çiçek salgını olmuş ve Padişahın bir kag çocuğu, bu arada oniki yaşında olan Veliahd Şehzade Abdülhamid de bu hastalıktan ölmüştü. Fatma Sultan henüz ondört yaşında yetiğin bir kızken, kardeşinden onyedî gün sonra 7.5.1825 de aynı hastalıktan vefat etmiştir.

Sicilli Osmanî, İkinci Mahmud'un, Fatma isimli üçüncü bir kızı olup 1244-46(1828-30) yılları arasında yaşadığını yazmaktadır.

Bib: Başbakanlık Arşivi; Muallim Cevdet tasnifi, Saray, nr.2560 (1226), Kamil tasnifi, tayinat defteri, nr.7254(1226), nr.7259 (tarihsiz); Cevdet Paşa, Tarih, c.XII, s.135.

FATMA SULTAN:

(1840 - 1883) Sultan Abdülmecid'le Gülcemal kadının kızı ve Sultan Beşinci Mehmed Reşad'la Refia Sultanın ana, baba bir kardeşidir. 16.11.1840 da dünyaya geldi. Abdülmecid'in en güzel ve en sevgili kadını olarak şöhret bulan annesini sekiz yaşında iken kaybetmiş ve kardeşleriyle birlikte, başkadin Servetseza hanım tarafından büyütülmüştü.

Kendisini tanıyanlar tarafından, bu padişahın en güzel ve zeki kızı sayılıyordu. Kemal Paşa tarafından okutulmuş, babasının tesiriyle iyi bir musiki tahsili görmüştü.

Padişah, kızları arasında en çok sevdiği Fatma Sultanı, henüz ondört yaşında iken, zamanın kıymetli ve güsde veziri Koca Reşid Paşanın üçüncü oğlu Ali Galib beye nişanlamak suretiyle, iki taraf için de mes'ud bir izdivah projesi hazırlamıştı. Galib bey bu tarihte yirmiiki yaşında bulunuyordu ve küçük sultana büyük bir muhabbetle bağlanmıştı. Bir ara Reşid Paşanın bir infisali sırasında bu izdivahdan vaz geçileceği şayi olmuş, Ali Galib bey teessüre kapılmıştı. Fatma Sultanın teyzesi, Ali Galib beyin kethüdası Hakki beyle evli bulunuyordu. O devirde yayılan bir şayiye göre, Hakki beyin tavassutu ile nişanın bozulması önlenmiştir.

Nikâhları Şubat.1854 de Şeyhülislâm Arif Hikmet bey tarafından Hırka-i Saadet dairesinde kıyıldı. Bu tarihte memleket harp halinde olduğundan, eski sūr-u hümayunlara nazaran muhtasar bir düğün yapılmak istenmiş, fakat yine büyük israflara yolaçılmıştı. Yeni evlilerin ikametine Baltalimanı sarayı tahsis edildi. Fatma Sultanın bu izdivahdan mes'ud olmadığı söylenir. Esasen hassas Sultan, kendini çok genç yaşta hayattan uzaklaştıracak olan büyük bir talihşizliğe mahkum bulunuyordu. Beş yıllık müsterek bir hayattan sonra, 14.Eylül.1858 günü akşamı, Sarıyerde yemek yiyerek üç gıfte kayıkla Baltalimanına dönmekte olan Galib Paşa, bir romorkörün sandala çarpacağını zannederek denize atılmış ve dalgalar arasına da kaybolmuştur. Cesedi uşağı ile birlikte Beykozda bir igrup içinde bulundu. Fatma sultanın bu izdivahdan dünyaya gelen (Cemile) isimli çocuğu ancak bir kaç gün yaşamıştır.

Fatma sultan ikinci defa olarak, sarayın yakışıklı mabeyincilerinden Arif Paşazade Nuri beyle evlendirildi. Genç damat, vezaret rütbesiyle Meclis-i Valâ azalığına tayin olundu. Fatma Sultanın, erkek kardeşlerinden en çok Murad efendiyi sevdiği ve Abdülhamid efendiden nefret ettiği söylenirdi. Bu şehzadenin Beşinci Murad ünvanı ile cülusu üzerine Nuri Paşa mabeyin müşirliğine tayin edilmiş ve pek kısa süren bu padişahın saltanat günlerinde adı mühim vekayie karışmıştır. Beşinci Murad'ın felâketiyle, Fatma Sultanın hayatı da perişan oldu. İkinci Abdülhamid, Nuri Paşayı da Sultan Aziz'in katli ile suçlandırarak Taife sürdü.

Fatma Sultan, bu felâketlerden sonra teessüründen ruhî bir buhrana kapılarak Baltalimanı sarayına kapandı. İkinci Abdülhamid'in gönderdiği sitemli ve hakaretli haberlere yine ağır ve şiddetli mukabelelerde bulunarak, günlerce yememiş, içmemiş ve 1300 (1883) yılında genç yaşında vefat etmiştir. Yeniceami türbesinde medfundur. Nuri Paşadan, Fuad Mehmed ve Emine Lütfiye adı verilen ve küçük yaşta ölen iki çocuğu olmuştur.

İkinci Abdülhamid, Baltalimanı sarayını Fatma sultanın vefatından sonra, küçük kardeşi Mediha Sultana vermiştir.

Bib: Mehmet Süreyya, Sicilli Osmanî; Ali Rıza, Onüçüncü Asır Hicride İstanbul hayatı, Peyami Sabah Gazetesi, 2.Ocak.1337 nushası.

FATMA SULTAN

Beşinci Murad'la Resan Kadınefendinin kızıdır. Bu bedbaht hükümdarın, Çırağan sarayındaki mahpusiyeti sırasında ve 20.6.1879 da dünyaya gelmiş ve genç kızlık çağlarını babasıyla birlikte mahpesde geçirmiştir. Mahmud Refik beyle evlendirildi. Mehmed Ali ve Ayşe Hatice isimli iki çocuğu olmuştur.

Bib: Nevsali Millî, 1327, 1328 nushaları.

FATMA SULTAN

Şehzade Burhaneddin efendinin torunu, İbrahim tevfik efendi ile Nesrin hanımın kızıdır. 1895 de doğmuştur.

Bib: Nevsali Millî, 1327, 1328 Nushaları.

FATMA ŞEBİSEFA KADIN

(? - 1805) Birinci Abdülhamid'in altıncı kadını ve Hibetullah Sultanın annesidir. 1220(1805) de vefat etmiş, tamir ettirdiği Zeyrek Camii civarına gömülmüştür.

Bib: Başbakanlık Arşivi, Muallim Cevdet tasnifi, Saray,nr.2139 (1217), nr.2201(1206); Mehmed Süreyya, Sicilli Osmanî.

FATMA ULVİYE SULTAN

Altıncı Mehmed Vahdettin kızıdır. 12.9.1892 de doğmuştur.

Bib: Nevsali Millî, 1327, 1328 nushaları.

FEHİME SULTAN

Beşinci Murad'la Meyliservet kadının kızıdır. 2.7.1875 de doğdu. Babasının tahtdan indirilmesinden sonra, çocukluk ve genç kızlık çağlarını Çırağan sarayında geçirdi. Bu mahpusiyet yıllarında, babasının tesiriyle bilhassa garp musikisine çalışmıştı. Evlenme çağının gelmesi üzerine İkinci Abdülhamid'e yapılan miracaat neticesinde, kardeşi Hatice Sultanla Yıldız Sarayına alındılar. 12.9.1901 de Galib Paşa ile evlendirildi. Meşrutiyeti müteskip bu zevcinden ayrılarak Mahmud beyle evlenmiştir.

Bib: Almanak Gota (1906); Nevsali Millî, 1327, 1328 nushaları.

FEHMIYE SULTAN

Sultan Abdülmecid'in kızıdır. 10.11.1856 da doğmuş, küçük yaşta ölmüştür.

Bib: Mehmed Süreyya, Sicillî Osmanî.

FERDANE SULTAN

(? - 1718) Sicillî Osmanîye göre Üçüncü Sultan Ahmed'in kızı olup, 1718 de ve küçük yaşta vefat etmiş, Yeniceami türbesine gömülmüştür.

FERİDE HANIM SULTAN

Atiyye Sultanla Fethi Paşanın kızıdır. 30.4.1847 de doğdu. 30.Mart.1908 de vefat eden Mahmud Nedim Paşa ile evlendirildi. Annelerinin ölümünden sonra kardeşi Seniye Hanım Sultanla uzun müddet Arnavutköy Sarayını işgal etmişlerdir.

FERHUNDE EMİN KADIN

Üçüncü Osman'ın kadınlarındanıdır.

Bib: Topkapı Sarayı arşivi, D: 6095(1177).

FERRUHŞÂD HATUN

İkinci Beyazîd'in zevcelelerinden olup, Şehzade Mehmed'in annesidir. Hicrî 922 tarihli bir vakfiyesi vardır. Hayatı hakkında başka malûmat bulunamamıştır.

Bib: Başbakanlık Arşivi, İstanbul Evkaf Defteri, nr.251(953).

FETHİYE HANIM SULTAN

(? - 1887) Cemile Sultanla Mahmud Celâleddin Paşanın kızıdır. Miralay Hayri beyle evlendirildi. Şubat.1887 de ve genç yaşında vefat etmiş, Fatihde Hemşiresi yanına gömülmüştür.

Bib: Mehmed Süreyya, Sicillî Osmanî.